

Toimetus

K. Alasi
T. Erelt
A. Ilus
T. Kiisverk
V. Saarmets
H. Saluäär
E. Silvet (peatoimetaja)
A. Vettik (tegevtoimetaja)
K. Vilms

Toimetuse address

Tõnismägi 8
10119 Tallinn
Tel 693 5117

Väljaandja

Kirjastus Juura
Pärnu mnt 67A
10134 Tallinn
Tel 641 8519
Faks 641 8544
juura@juura.com
www.juura.com

Trükk

ETPV Trükikoja AS

ISSN 1406-7374

SISUKORD

H. Tamm. Õiguskeelekeskuse uus elu	3
E. Randvere, A. Rahnu. Tööst Euroopa Liidu õigusaktide kvaliteedi nimel	8
M. Leesik. Õigustõlke õpetamisega seotud kaalutlusi	13

KEELEPOLIITIKA

I. Tomusk. Vaidlused kohaliku omavalitsuse asjaajamiskeele üle Narvas ja Sillamäel	19
---	----

KEELENÕUANNET

S. Mäearu. Mida EKJ keelenõuandest küsitakse	28
T. Kiisverk, A. Vettik. Praktilisi näpunäiteid eelnõude koostajale	35

TÕLKEKÜSIMUSI

H. Saluäär. Juhtnõore välislepingute tõlkijale	39
U. Liivaku. Keeletammik Väike-Maarjas	47

ÕIGUSKEELEKESKUSE UUS ELU

Selle aasta 1. mai tõi kaasa Eesti ühinemise Euroopa Liiduga. Õiguskeelekeskus, endine õigustõlkekeskus, oli viinud lõpule mahuka töö – oli tõlkinud eesti keelde umbes 100 000 lehekülje ulatuses Euroopa Liidu õigusakte. See oli liitumise eeltingimus ning kuigi veel praegugi tuleb tegemist teha Euroopa Liidu määruste ja direktiividega, on aeg hakata selliste dokumentidega hüvasti jätma. Hüvasti on tulnud jätta ka paljude heade kolleegidega, sest paljud kogenud tõlkijad on leidnud tee Brüsselisse ja Luxembourgigi ning minejaid jagub siiani.

2003. aastast Justiitsministeeriumi haldusalasse kuuluv õiguskeelekeskus tegi esimese pöörde uute ülesannete poole selle aasta 1. mail, mil 55 töötajast jäi 27. Selle inimestehulgaga töötame 2004. aasta lõpuni. Uuest aastast jätkame väiksema koosseisuga. Langetatud on otsus viia tõlketevõime teenusepõhiseks. Keskusesse jääb kvaliteedi lisaväärtust andev toimetajate, terminoloogide ja juristide rühm ning mõned tõlkijad. Hakkame looma vabakutseliste tõlkijate võrgustikku.

Uue põhimääruse järgi on keskuse põhiülesanne arendada ja kaitsta eesti õiguskeelt, korraldada õigusterminoloogiat ning korraldada eelnõude keeleteoimetamist ja õigusaktide tõlkimist.

Põhiülesande täitmiseks:

- korraldatakse seaduseelnõude keeleteoimetamist ja -ekspertiisi
- luuakse õigusterminite andmekogu ja tehakse see üldsusele kättesaadavaks
- antakse valitsusasutustele terminoloogilist abi
- antakse välja ajakirja *Õiguskeel*
- korraldatakse õiguskeelepäevi
- viiakse ellu valitsusasutuste tõlke- ja terminoloogiaprojekte
- korraldatakse valitsusasutustele õigusaktide tõlkimise ja eelnõude toimetamise koolitust
- tõlgitakse Riigi Teatajas avaldatavaid välislepinguid eesti keelde
- tõlgitakse Eesti õigusakte inglise keelde, vajaduse korral ka muudesse keeltesse.

Vaadelgem olulisemaid ülesandeid lähemalt.

Eelnõude toimetamine

See ülesanne peegeldub kõige selgemini keskuse uues nimetuses: tegemist on õiguskeelehooldega. Jätkame Kaia Alasi ja Aime Vettiku tööd ja kui oleme saanud piisavalt kogemusi, hakkame pakkuma eelnõude koostajatele koolitust. Kavatsame endi ümber koondada ka

teised õiguskeeletoimetajad ning korraldada keeleteoimetajate kvalifikatsiooni komisjoni asjaajamist.

Õigusaktide tõlkimine

Õiguskeelekeskuse eelkäija, Eesti Õigustõlke Keskus, loodi väliseestlaste algatusel ja seda rahastas Kanada valitsus. Keskuse esmane eesmärk oli tõlkida Eesti õigusakte inglise keelde. Järk-järgult lisas oma toetuse ka Eesti riik, sest oli selge, et sellisest kompetentsikeskusest tõuseb tulu.

Justiitsministeerium on võtnud suuna korraldada järgmisest aastast alates keskuse töö ümber vastavalt teenuse osutamise põhimõttele. See tähendab, et ministeeriumid peavad ise leidma raha, et osta keskuselt turuhinna alusel tõlkeid. Eesmärgiks on kokkuhoid, soov, et riigi raha kulutataks vaid väga oluliste seaduste tõlkimiseks. Justiitsministeerium kaalub tõlgete ostmise õiguskeelekeskusest kohustuslikuks tegemist, et vältida nende tellimist tõlkebüroodelt.

Tellides tõlke õiguskeelekeskusest, saab ministeerium tõlke vaid tõlkimise hinnaga, kuid sellele lisandub ka kvaliteet toimetamise ja terminoloogiatöö näol, mida keskus on võimeline riigieelarvevahenditest juurde pakkuma.

Eesti seaduste inglise keelde tõlkimisele on uue ülesandena lisandunud välislepingute tõlkimine eesti keelde. 2003. aasta lõpul otsustati koondada välislepingute tõlkimine õiguskeelekeskusesse saavutamaks suurem ühtlus ja parandamaks tõlgete kvaliteeti, sest viimasega ei olnud ministeeriumid alati rahul.

Põhimääruse kohaselt tõlgitakse keskuses Eesti seadusi inglise keelde ja Riigi Teatajas avaldatavaid välislepinguid eesti keelde. Kui ministeeriumid ja muud ametkonnad soovivad lasta tõlkida ka muid dokumente, siis on seda tasu eest võimalik teha.

Kas Eesti õigusaktid ka vene keelde?

Koostamisel on Riigi Teataja seaduse muutmise seaduse eelnõu, mis muu hulgas reguleerib Riigi Teatajas avaldatavate õigusaktide tõlkimist. Muudatusega nähakse ette tõlkimise täielik üleminek Riigikantselei haldusalast Justiitsministeeriumi haldusallasse. Tõenäoliselt lisab see ümberkorraldus 2005. aastast alates keskuse tegevusele veel ühe suuna – tõlkimise vene keelde.¹ Eeldatakse, et koondumine ühte valitsemisallasse tagab tõlgetele parema ja ühtlasema taseme. Püüame koos ületoodava vene tõlkerühmaga leida selleks parimad võimalused.

¹ Praegu annab Riigi Teataja Kirjastus välja venekeelset mitteametlikku väljaannet *Правовые акты Эстонии*.

Eestil kohtulahendid tõlkimata

Tõlkimisega seoses tuleb mainida 869 kohtulahendit, mille tõlkimine on liituvate riikide ülesanne. Eesti on uutest liitujatest ainus, kes pole süstemaatilist tõlkimist alustanudki. Maht aga on hiiglaslik – umbes 18 000 lehekülge. Tekstid on õigusaktide omadest raskemad. Seni on võetud Euroopa Kohtusse tõlkijateks vaid juristiharidusega inimesi, keskuse tõlkijad said sellest tööst maigu suhu paari aasta eest, kui ilmus raamatuna väike valik kohtulahendeid.

Et asi paigalt nihkuks, tuleks hästi läbi mõelda, kuidas saavutada parim tulemus. Kas probleem tuleks lahendada nii, et tõlgivad juristid (neid, kes seda suudaksid, ei ole palju) ja toimetavad juristid-lingvistid (niisugust kutset Eestis ette ei valmistata), või nii, et tõlgivad tõlkijad ja toimetavad juristid? Või on olemas veel mõni muu variant? Sooviksime, et diskussioonis selle probleemi üle osaleksid ka Eesti kohtunikud, sest tulemused on olulised eelkõige neile.

Järgmisel aastal napib keskusel sellise projekti teostamiseks jõudu, kuigi on selge, et vahendite leidmisel saab keskus tõenäoliselt töö koordineerijaks. Praegu töötab meil kaks juristi-lingvisti, kes on läbinud Luxembourgis kohtulahendite toimetamise väljaõppe. Nende toel oleksime suutelised abistama tulevasi juristidest tõlkijaid ja toimetajaid. Kuid nagu öeldud, tuleb need tõlkijad ja toimetajad alles leida.

Õiguskeele väljaandmine ja õiguskeelepäevade korraldamine

Seni Justiitsministeeriumi ülesanneteks olnud *Õiguskeele* väljaandmine ja õiguskeelepäevade korraldamine koondub nüüd õiguskeelekeskusse. Püüame neid häid traditsioone jätkata, soovides samas rohkem kaasata uue põlvkonna juriste ja leida õiguskeelehoolet toetavaid teemasid.

Õiguskeelepäev on ikka keskendunud õigusloomes ja -keeles aktuaalsetele teemadele. Esiimesel meie korraldataval keelepäeval räägitakse meie eelmiste aastate põhiülesandest, Euroopa Liidu õigusaktide tõlkimise probleemidest. Päeva teema on “Eesti õiguskeel Euroopa Liidus”. Loodame publikule tutvustada Euroopa Liidu institutsioonides toimuvat ning Eesti õigusloojate probleeme uues olukorras, kus Eesti on Euroopa Liidu liige.

Õigusterminite andmekogu

Keskus tegeleb ka päris uue projektiga – eestikeelsete õigusterminite andmekogu loomisega. Töö eesmärk on korrastada Eesti õigusest lähtuv terminoloogia ja teha see andmekogu kõigile tasuta kättesaadavaks. Terminoloogide ja juristide koostöös luuakse sel moel hea abivahend riigisisises õigusloomes osalejatele, juristidele, tõlkijatele ja üldsusele.

Selle andmekogu terminikirjed lähtuvad eesti õigusmõistetest, kuid võivad sisaldada ka mõisteväljendusi muukeelsete terminite näol, peegeldades nii Euroopa Liidu kui ka muid õigussüsteeme.²

Tööd ette valmistanud Raigo Sõlg kavandas andmekogu heaks töötama mitu juristi ning kogu keskuse terminoloogide väe (1. maini oli keskuses kaheksa terminoloogikohta). 2005. aastast on selle ülesande täitjatena järel vaid kaks terminoloogit ja jurist, kes ei ole kahjuks võimelised kuigi kiiresti arvestatava tulemuseni jõudma. Andmekogu ei ole ka mõtet avalikustada enne teatava piirini jõudmist.³ Mida vähem inimesi süstemaatilist terminoloogiatööd teeb, seda aeglasemalt edasi minnakse. Seepärast palume *Õiguskeele* lugejaskonnal ja laiemal avalikkusel varuda kannatust. Pikemas perspektiivis võib sellisest, süstemaatilise terminoloogiatöö tulemusena valmivast andmekogust kasu olla just õigusloojatel. Kui saab teoks idee lisada koos selgitustega ka saksa ja inglise õigustermineid, muidugi saksa ja inglise keeles, leiavad andmekogust tuge ka tõlkijad ja rahvusvahelise õigusega kokkupuutuvad juristid.

Tõlkepõhiste terminite andmebaas ESTERM

Keskuse avamisest peale tehtud terminoloogiatöö tulemused – 50 000 mõistet inglise ja eesti keeles – on hoolikalt talletatud terminibaasis ESTERM, mis on Eestis ainuke omataoline. Kanada ekspertide abiga ISO standardite kohaseks kujundatuna on ESTERMi tunnustanud terminoloogiatöö tegijad üle maailma. Baas on tasuta kättesaadav kõigile ning asjaolu, et päevas tehakse üle 10 000 päringu, näitab elavat huvi selle vastu. Kasutajate ring on suur, alates spetsialistidest kuni inimesteni, kes küll otseselt ei tõlgi, kuid puutuvad tõlgetega kokku muul moel.

Praegu on käimas lepingujärgne andmete ülekandmine Euroopa Komisjonile, kes näeb kurja vaeva uue institutsioonidevahelise terminibaasi IATE juurutamisega. Brüsseli ja Luxembourgigi eesti tõlkijad küll töötavad prooviversiooniga, kuid läheb veel kaua aega, enne kui IATE korralikult tööle hakkab. Kardetakse, et üheksa uue keele terminimahu lisandumine vähendab baasi töökindlust. Päeva, millal IATE saab Interneti kaudu kõigile tasuta kättesaadavaks, ei osata praegu veel uneski ette näha.

ESTERMi täiendatakse pidevalt uute terminitega ka praegu. Sellega tegeldakse välislepingute, Eesti seaduste ja valitsusasutustest saadatud muude dokumentide tõlkimise käigus. Oleme pärast 1. maid talletanud kõik terminid, mida Euroopa Komisjoni, Euroopa Nõukogu ja Euroopa Parlamendi tõlkijad on meil palunud uurida. Suulise kokkuleppe kohaselt uuritakse ja vastendatakse eesti terminitega neid sõnu, mis on kas väga tehnilised või keelekasutuses

² ESTERM on tekkinud teisiti, tõlkimise käigus. Kõik olulised ja keerulised võõrkeelsed terminid, mis tekstides ette tulid, on sisestatud andmebaasi ja neile on leitud eesti vasted.

³ Näiteks ESTERM muudeti avalikkusele tasuta kättesaadavaks, kui selles oli 16 000 kirjet.

eriti olulised.⁴ On arusaadav, et olukorras, kus kõik tähtjad on “eile“, – sest töö pole veel nii palju tõlkijaid, kui vaja oleks, – ei jää tõlkijatel terminoloogiaga tegelemiseks aega. Kui enne 2003. aastat olid Euroopa Liidu institutsioonides terminoloogiaüksused, siis laienemisega kaasneva rahapuuduse kartuses need likvideeriti. Kuigi kibedad viljad on juba käes, ei ole lähiajal ette näha mingisuguseid muudatusi. Seega oleks mõistlik, et terminoloogiaga tegeleks edasi ka õiguskeelekeskus, kus on kogemused ja andmebaas.

Alates 2004. aasta 1. maist saavad Brüsselis ning Luxembourgis loodud eestikeelsed Euroopa Liidu õigusaktid ka Eesti õiguse osaks. Kuigi Brüsselisse ja Luxembourgis koondub Eesti tõlkijate paremik, on ka Eesti riigil vaja neid igakülgset toetada. Kui Euroopa Liidu institutsioonide tõlkeosakondade juhid on ametisse astunud, oleks arukas alustada nendega regulaarset koostööd. Nii oleks lootust tagada ka väljaspool Eestit kirjutatud õigusaktide keeleline korrektsus.

Nagu eelnevast nähtub, jätkub õiguskeelekeskusel töid ja tegemisi küllaga ka pärast Euroopa Liiduga liitumist. Kõige tähtsam on uute ülesannete tulemusrikkaks täitmiseks säilitada ja järjekindlalt ellu rakendada eelneva üheksa aasta jooksul omandatud kogemused.

HIIE TAMM,
õiguskeelekeskuse direktor

⁴ Nt Euroopa Liidu struktuuri ja institutsioonidega seotu, mis on horisontaaltasandil sama kõikides valdkondades.

TÖÖST EUROOPA LIIDU ÕIGUSAKTIDE KVALITEEDI NIMEL¹

Euroopa Liidu õigus ja Eesti õigus on omavahel tihedalt seotud. Seepärast on loomulik, et Euroopa Liidu õigusaktide kvaliteedi parandamiseks tehtav töö pakub huvi ka Eesti juristidele.

Artiklis püütakse lühidalt vaadelda, mida tehakse Euroopa Liidu õigusaktide parema kvaliteedi tagamiseks ning esitada loetelu kõige olulisematest dokumentidest, mis seda probleemi käsitlevad. Lisatud on ka viited ja Celexi² numbrid, et hõlbustada asjakohaste dokumentide leidmist.

Euroopa Liidu õiguse mitmekeelsus

Euroopa Liidu asutajariigid leppisid organisatsiooni mitmekeelsuse põhimõttes kokku juba varakult. Euroopa Majandusühenduse asutamislepingu kunagine artikkel 217 (praegu artikkel 290) nägi ette, et ühenduse institutsioonide keelte kasutamise eeskirja kehtestab Euroopa Nõukogu ühehäälselt. Selle artikli põhjal võttis Euroopa Nõukogu 15. aprillil 1958 vastu määruse nr 1, millega kinnitati ühenduses kasutatavateks ametlikeks keelteks kõik toleaesetsete liikmesriikide ametlikud keeled.³ Igal järgmisel Euroopa Liidu laienemisel täiendati ametlike keelte loetelu ühinenu riikide keeltega. Nimetatud määruse artiklite 4 ja 5 kohaselt koostatakse määrused ja muud üldkohaldatavad õigusaktid kõigis ametlikes keeltes ning avaldatakse kõigis keeltes ilmuvas Euroopa Liidu Teatajas.⁴ Selle kohustuse täitmine võib väikeriikidele vahetult pärast ühinemist raskusi tekitada. Näiteks, viimase ühinemise ajal 2004. aasta mais tehti ajutine erand Maltale. Euroopa Nõukogu määrusega lükati kolmeks aastaks edasi Euroopa Liidu institutsioonide kohustus koostada ja avaldada kõik tekstid malta keeles.⁵ Seda tuli teha malta keelde tõlkijate vähesuse tõttu.

Euroopa Liidu institutsioonides töötavad tõlkijad, eksperdid ja õigustoimetajad puutuvad Euroopa Liidu õiguse mitmekeelsusega kokku iga päev. Nende ülesanne on tagada, et õigusaktid oleksid kättesaadavad kõigis ametlikes keeltes. Keeleversioonide kvaliteedi tagami-

¹ Artikli aluseks on Eve Randvere ettekanne 30. aprillil 2004 Rahvusraamatukogus toimunud juristide koolitusel.

² Celex – Euroopa Liidu õigusaktide elektrooniline andmebaas.

³ Euroopa Nõukogu määrus nr 1, millega määratakse kindlaks Euroopa Majandusühenduses kasutatavad keeled (EÜT 17, 6.10.1958, lk 0385. Celexi nr 31958R0001). Artikli kirjutamise ajal ei olnud eesti-keelne tekst Euroopa Liidu Teataja eriväljaandes veel ilmunud.

⁴ Enne Nice'i lepingu jõustumist 1. veebruaril 2003 oli Euroopa Liidu Teataja nimi Euroopa Ühenduste Teataja.

⁵ Nõukogu 2004. aasta 1. mai määrus (EÜ) nr 930 käsitleb ajutisi erandmeetmeid, mis on seotud Euroopa Liidu institutsioonide õigusaktide koostamisega malta keeles (ELT L 169, 1.5.2004, lk 1. Celexi nr 32004R0930). Parlamendi ja nõukogu ühiselt vastuvõetavad õigusaktid tuleb siiski koostada malta keeles.

seks töötavad nii Euroopa Parlamendis, Nõukogus kui ka Komisjonis õigustoimetajad.⁶ Nad esindavad kõiki ametlikke keeli ja vastutavad omakeelse teksti autentsuse eest. Kuigi kõigi õigustoimetajate ülesanne on anda oma panus Euroopa Liidu õiguskeele arengusse ja tagada aktide hea kvaliteet liikmesriikide keeltes, on nende töös institutsiooniti teatavaid erisusi.

Euroopa Komisjoni õigustalituse õigustoimetajate rühm moodustab oma 55 inimesega – iga keele kohta on vähemalt kaks õigustoimetajat – ja tehnilise personaliga talituse 370 töötajat õige suure osa.

Õigustalituse peaülesanded on anda komisjonile sõltumatut õigusnõu ja avaldada arvamust nende tekstide kohta, millel on õiguslikud tagajärjed. Õigustoimetajate kohustus on hoolitseda ka õigustekstide keelelise ja normitehnilise kvaliteedi eest.

Euroopa Nõukogus töötab iga keele peal kolm õigustoimetajat. Nende töö üks oluline osa on menetleda koos parlamendi õigustoimetajatega kaasotsustamismenetluses vastuvõetavate aktide keeleversioone. Kaasotsustamismenetlus on sätestatud Euroopa Ühenduse asutamislepingu artiklis 251. Selle alusel tegutsevad Euroopa Parlament, Komisjon ja Nõukogu akti vastuvõtmisel ühiselt.

Euroopa Parlamendis töötab enamiku keelte peal neli õigustoimetajat; prantsuse, inglise ja saksa keeles töötavaid toimetajaid on rohkem. Peale kaasotsustamismenetluses tehtava töö vastutab parlamendi õigustoimetaja täiskogu ja parlamendikomisjonide koostatud tekstide eest ning täidab muid ülesandeid. Tihti täidab õigustoimetaja oma ülesandeid tihedas koostöös omakeelse sekretäriaga.

Oluline on märkida, et üheski institutsioonis ei tee õigustoimetaja sisulisi parandusi. Tekst, millega ta töötab, on poliitilise kokkuleppe tulemus. Õigustoimetaja teeb ka keelelisi ja terminoloogilisi parandusi ning tagab teksti terviklikkuse ja autentsuse.

Normitehnikat ja keelekvaliteeti käsitlevad dokumendid

Poliitilist tähtsust õigustekstide kvaliteedi küsimusele lisasid liikmesriikides peetud Maastrikti lepingu ratifitseerimise debati, kus kritiseeriti Euroopa Ühenduse õigusakte. 1992. aastal otsustati Euroopa Ülemkogu istungil Edinburghis, et ühenduse õigusaktid tuleb teha kättesaadavamaks ja arusaadavamaks.

Sellele järgnes Amsterdamis lepingule lisatud deklaratsioon nr 39, kus käsitletakse ühenduse õigusaktide eelnõude kvaliteeti ja tõdetakse, et eelnõude kvaliteet on oluline õigusaktide rakendamiseks ja nendest arusaamiseks.⁷ Sellega kohustati Euroopa Parlamenti, Nõukogu ja Komisjoni vastu võtma eelnõude kvaliteedi parandamise suunised.

⁶ *juriste-réviser, legal reviser*. Eesti keeles kasutatakse ka terminit *jurist-lingvist*.

⁷ EÜT C 340 10.11.1997 lk 139. Celexi nr 0139197D/AFI/DCL/39.

Küsimust käsitleti ka 2002. aasta Euroopa Ülemkogu istungil Sevillas, kus riigi- ja valitsusjuhid tunnustasid tööd, mis oli selleks ajaks õigusaktide kvaliteedi parandamiseks tehtud, ja kutsusid institutsioone üles jõupingutusi jätkama.⁸

Õigusloome igapäevatöös kasutatakse allikmaterjalina ühenduse õigusaktide koostamise üldiste kvaliteedisuuniste kokkulepet,⁹ seda täpsustavat ühenduse õigusaktide koostamise juhendit, institutsioonidevahelist stiiljuhendit ning nõukogu ja komisjoni õigusloome stiili käsitlevaid juhendeid.

Õigusaktide koostamise juhendis on 22 suunist. Enamasti on need liikmesriikide õigusloomes järgitavate nõuetega sarnased, sest on koostatud neid arvestades.

Selle alusel peab õigusakt olema sõnastatud selgelt, lihtsalt ja täpselt. Sõnastuse valikul peab arvestama akti liiki, selle siduvust ja adressaate. Terminikasutus peab olema järjekindel ning tekst asjakohaselt liigendatud. Juhendis on esitatud nõuded õigusakti vormile, ülesehitusele, akti osadele ja viidetele ning selle muutmise tekstidele. Esitatud on ka hulk trafarette ja tüüpvormide näiteid.

Lisaks ükskeelse õigussüsteemi tekstide kohta kehtivatele nõuetele peavad Euroopa Liidu õigustekstid olema kõigis keeltes õiguslikult ja keeleliselt ühtsed ning terminoloogiliselt täpsed. Nendest peavad tulenema ühesugused õiguslikud tagajärjed.

Kas Euroopa Liidu õigustekstidele ja Eesti õigustekstidele kohaldatavad nõuded on struktuurierinevustest hoolimata ühesugused? Enamasti küll, kuigi erinevusi on detailides. Näidetena võib tuua viidetele esitatavad nõuded ja mõistete määratlemise probleemid.

Õigustloovate aktide eelnõude normitehnikat käsitleva Eesti Vabariigi valitsuse määruse nr 279¹⁰ § 13 näeb ette, et üldjuhul ei taasesitata eelnõu tekstis õigusakti sätet. Eesmärk on vältida vastuolu, mis tekiks, kui alguses seaduses tehakse muudatus, see jäetakse aga tege mata taasesitatavas sättes.¹¹

⁸ Le Conseil européen a pris connaissance avec satisfaction des communications de la Commission sur la manière de mieux légiférer et notamment du plan d'action visant à simplifier et améliorer la qualité de l'environnement réglementaire. Il invite les trois institutions concernées (Parlement, Conseil et Commission), sur la base des travaux du Groupe technique à haut niveau, à adopter un accord interinstitutionnel avant la fin de 2002 afin d'améliorer la qualité de la législation communautaire et les conditions de sa transposition y compris les délais dans les législations nationales.

⁹ Accord Interinstitutionnel du 22 décembre 1998 sur les lignes directrices communes relatives à la qualité rédactionnelle de la législation communautaire (EÜT C 73, 17.3.1999, lk 1. Celexi nr 31999Y0317(01)). Eestikeelne tõlge on avaldatud Õiguskeeles nr 4/2002.

¹⁰ RT I 1999, 73, 695

¹¹ R. Sõlg. Riigi ja kohaliku omavalitsuse ametnike pädevuskoolitusprogramm. Õigustloovate aktide eelnõude normitehnika eeskiri. Tallinn 2001. Internetis 2004. aasta septembrist http://intra.atak.ee/materials/get_file.php?no_test=1&file_id=22

Õigusaktide koostamise juhendis (suunis 16 ja kommentaarid) öeldakse, et viiteid teistele õigusaktidele peaks olema võimalikult vähe. Teisele õigusaktile viidatakse vaid juhul, kui viidatava sätte sisu kordamata jätmine võimaldab teksti lihtsustada, sätte arusaadavus ei kannata ja õigusakt, millele viidatakse, on avaldatud või on avalikkusele muul viisil kättesaadav. Selle suunise eesmärk on võimaldada õigusakti lugeda ja mõista ilma teisi õigusakte vaatamata. Teksti loetavuse huvides ei ole ühenduse esmase õiguse sätteid õige teise õiguse aktidesse ümber kirjutada.

Juhendi suunis 14 näeb ette esitada mõistemääratlused õigusakti alguses ühes ja samas kohas. Eesti Vabariigi valitsuse määruse nr 279 kohaselt paigutatakse määratlused mõisteid käsitlevasse osasse või vajaduse korral üldsättesse. Selline alternatiivide ettenägemine on hea, sest hiljuti oli näiteks komisjoni õigustoimetajate töös juhtum, kus määrust kodifitseerides toodi eraldi peatükkides olevad mõisted kokku üldsättesse. Aga osa mõisteid, mis lisati muudatustega, olid mõeldud ainult ühe peatüki jaoks. Selle tagajärjel hakkas sõna *undertaking* tähistama nii *ettevõtet* kui ka *kohustust*.

Uute õigusaktide kvaliteedi parandamisel lihtsustatakse ka juba kehtivat õigust, kasutades selleks kodifitseerimist,¹² mis seisneb põhiteksti ja seda muutvate tekstide ühendamises üheks tekstiks neid muutmata; uuesti sõnastamist, mis peale kodifitseerimise hõlmab ka sisulisi muudatusi,¹³ ning konsolideerimist, mis on sisuliselt kodifitseerimise lihtsustatud variant. Viimasel juhul tehakse küll põhiteksti muudatused, kuid sellisel kujul ei ole tekst siduv. Eesti õigussüsteemis on kasutusel meetod, mille kohaselt õigusaktis tehtavad muudatused inkorporeeritakse otse põhiakti.

Õigusaktide kvaliteeti käsitlevad seminarid

22. detsembri 1998. aasta institutsioonidevaheline kokkulepe nägi ette, et liikmesriigid teevad õigusaktide eelnõude kvaliteedi parandamiseks koostööd.

Selle tulemusel on Euroopa Komisjoni õigustalitus korraldanud viis Euroopa Liidu õigusaktide kvaliteeti käsitlevat seminari. Liikmesriikidest on esinenud Rootsi, Hollandi ja Ühend-

¹² Institutsioonidevaheline kokkulepe õigusaktide ametliku kodifitseerimise kiirendatud töömeetodi kohta. (EÜT C 102, 4.4.1996, lk 2. Celexi nr 31996Y0404(02)).

¹³ Institutsioonidevaheline kokkulepe õigusaktide uuesti sõnastamise tehnika süstemaatilise kasutamise kohta. (OJ C 77, 28.3.2002 lk 1. Celexi nr 32002Q0328.)

kuningriigi asjatundjad. Samuti on esinenud kohtujurist F.G. Jacobs ja Kanada õigusloome-eksperdid.¹⁴

Institutsioonid on huvitatud seminarisarja jätkamisest. Oodatakse uute liikmesriikide õigusloomekogemusi ja ideid.

EVE RANDVERE,
Euroopa Komisjoni õigustalituse õigustoimetaja

ANN RAHNU,
Euroopa Liidu Nõukogu peasekretariaadi
õigustalituse õigustoimetaja

¹⁴ September 2002 – “Õigustekstide kvaliteet: Rootsi seisukoht”, Gustaf Sandström, Rootsi kõrgema halduskohtu kohtunik ja õigusloome nõukogu liige, ning Barbro Ehrenberg-Sundin, Rootsi justiitsministee-riumi vanemnõunik;
oktoober 2003 – “Kuidas tõlgendada õigust, mis on võrdselt autentne 20 keeles?”, kohtujurist F.G. Jacobs;
november 2003 – “Euroopa Liidu seadusandluse kvaliteet ja võimalusi selle parandamiseks”, Willem Konijnenbelt, Hollandi Riiginõukogu osakonna president ja Leideni ülikooli prof dr Wim Voermans;
juuli 2004 – “Ühenduse õiguse kohaldamine: väljakutsed *common-law* süsteemile”,
Anne Lambert, Ühendkuningriigi alalise esindaja asetäitja; “Seadusandliku reformi ühisinitsiatiiv”,
The Rt Hon. Lady Justice Arden DBE, Apellatsioonikohus, endine *Law Commission*’i eesistuja ja Philip Bovey, kaubandus- ja tööstusosakonna õigusdirektor, “Ühenduse õiguse kohaldamine: väljakutsed *common-law* süsteemile”.

ÕIGUSTÖLKE ÕPETAMISEGA SEOTUD KAALUTLUSI

Artiklis käsitletakse Tartu Ülikooli kirjaliku tõlke kutsemagistri programmi näite varal mõningaid õigustõlke õpetamisega seonduvaid kaalutlusi. Lähtutud on autori õigustõlke õpetamisel saadud kogemustest.

Kirjaliku tõlke õpetamine magistriõppes

Tartu Ülikooli tõlkekeskuses on alates 2000/2001. õppeaastast sisse seatud üheaastane kirjaliku tõlke kutsemagistriõpe. Põhiliselt on seda rahastatud riikliku tellimusena, tuginedes tõdemusele, et Eestil on Euroopa Liiduga ühinemise ja üha tiheneva rahvusvahelise suhtlemise tõttu kiiresti vaja suurt hulka pädevaid tõlkijaid. Sarnast õppekava pakutakse samadel alustel kaheaastasena ka Tallinna Pedagoogikaülikooli tõlkekoolituskeskuse juures, kuid autor ei ole kahjuks kursis selle peensustega ega saa seetõttu nimetatud õppekavasid võrrelda.¹ Ka Tartu Ülikoolis on juba kinnitatud kirjaliku tõlke kaheaastane õppekava, mis asendab praeguse tõenäoliselt 2005. aasta sügisest.²

Kirjaliku tõlke kutsemagistriõppe põhieesmärk on anda rakendusharidust. Tõlkealast teadusmagistriõpet on sobivate asjaolude kokkulangemisel (nt juhendaja ja koha olemasolu) korraldatud semiootika, kultuuriuuringute ja kirjandusteaduse valdkonnas. Et valdkonna arengu huvides peab olema tagatud ka selle uurimine, siis on tõlkealaste teaduskraadide taotlemine ja andmine äärmiselt oluline.

Õigustõlkekursus kirjaliku tõlke õppekavas

Tõlkeõppekavas tuleb juriidiliste tekstide tõlke eraldi väljatoomise põhjusena näha vajadust asuda ühtlustama meie tõlketurul pakutavat õigustõlketeenust; samuti võib siin osutada õigusterminite sagedasele kasutusele lisaks õigustekstidele (lepingud, notariaaldokumendid, õigusaktid) ka nt sotsiaal- ja riigiteaduste tekstides. Ilmselt ei oleks vähemalt esialgu põhjust pakkuda üksnes juriidiliste tekstide tõlkimisele orienteeritud õppekava, kuna selleks on meie õigustõlketurg praegu liiga väike.

Laiema profiiliga tõlkijal peab olema Eesti õigusest hea üldpilt. Kahjuks ei ole praegu veel selge, missugused peavad olema kutseliselt tõlkijalt nõutavad õigusteadmised. Õppekava

¹ TPÜ kodulehelt õnnestus leida vaid suulise ja kirjaliku tõlke lisaeriala õppekava, mis kasutas sisuliselt sarnast struktuuri, kuid oli mõistetavalt väiksema mahuga (15 AP), vt <http://www.tpu.ee/tolkekeskus.html> (06.08.2004).

² Õppekava nr 7220216.

sisustamisel tundub olevat ahvatlev orienteeruda Euroopa Liidu õigustekstidele. Samas ei tohi unustada, et Euroopa Liidu õigus sisaldab otseseid või kaudseid viiteid liikmesriikide õigusele. Selline õpe ei aitaks tõlki, kes peab tõlkima peale Euroopa Liidu õigusaktide ka muid õigustekste.

Tõlgi teadmistehulga määramisel võiks ehk lähtuda ka vandetõlkide atesteerimisel nõutavast,³ kuid siin võib täheldada mitmeid vajakajäämisi. Vandetõlgi eksam on orienteeritud üksnes eraõigusele,⁴ tähelepanuta on jäetud karistusõigus ja teiste riikide õiguse alused. Eesti õigusest oluliselt erinevate angloameerika õigussüsteemide puhul võib see põhjustada olulisi tõlkemootusi. Arvestada tuleks ka asjaolu, et suuri keeli – iseäranis inglise, vähemal määral ka saksa, prantsuse ja hispaania keelt kasutatakse teatud määral sarnastes, kuid paljuski erinevates õigussüsteemides (vrd nt Ameerika Ühendriikide ja Ühendkuningriigi õiguskorraldust). Artikli autori hinnangul on vandetõlgile esitatavaid nõudeid ka ülemäära lihtsustatud. Muudetud korra järgi⁵ on võimalik nimetada kandidaat vandetõlgiks ka ainult ühel keelesuunal, nt inglise-eesti tõlgiks.⁶ Nii tekib aga olukord, kus vandetõlgikandidaadi lähtekeeleoskus võib olla märgatavalt halvem sihtkeeleoskusest, mis võib põhjustada väärarvamusi ja valetõlkeid.

Eeltoodust tulenevalt on kirjaliku tõlke õppekava õigustõlke osa sisustamine suuresti õppejõu enda määrata ja korraldada. See on ühtaegu nii hea kui ka halb. Positiivsena tuleb näha võimalust rakendada uudseid lähenemisi ja strateegiat, negatiivsena aga tähendab see ebaühtlust õppe tasemes ja käsitletava materjali ulatuses. Niisuguses olukorras sõltub väga palju kursust õpetama määratud inimese isiklikest huvidest, ajast ja äranägemisest.

Praktilise õigustõlke osa Tartu Ülikooli kirjaliku tõlke kutsemagistri õppekavas

Kirjaliku tõlke kutsemagistriõppe praktiline osa näeb ette majandus-, õigus- ja tehnikatekstide süvakäsitluse. Sellele lisanduvad teoreetiliste ainetena tõlketeooria ja mitu erialakursust, nagu sissejuhatus õiguskeelde, Euroopa Liidu institutsioonid ja rahvusvahelised organisatsioonid, terminoloogiatöö alused, infotehnoloogia ning eesti keele ortograafia ja leksikoloogia.⁷ Õigustõlge koos majandus- ja tehnikatekstide tõlkega kuulub praktilise tõlke üldkursusesse (hõlmab 14 ainepunkti kogu õppeaasta vältel). Sellele oli 2000. aasta sügissemestrist 2002. aasta kevadsemestrini eraldatud mõnevõrra suurem õppemaht (esimesel 6, teistel 4 ainepunkti). 2002. aasta sügissemestrist 2004. aasta kevadsemestrini on õppemaht vähenenud. Õigustõlkele on jäänud tunde 4 ainepunkti ulatuses (kummalgi semestril 2 ainepunkti, nagu ka tehnika- ja majandustekstide tõlke osadele). Ülejäänud tunnimaht on jagu-

³ Vt Justiitsministeeriumi veebilehekülge http://www.just.ee/new_index.php?id=47 (06.08.2004).

⁴ Vt http://www.just.ee/new_index.php?id=47 (06.08.2004).

⁵ Vandetõlgi määrustik, <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=681643>.

⁶ See tähendab, et isik ei ole ametlikult pädev tegema eesti-inglise tõlkeid.

⁷ Osa kursuse nimetusi võib õppeaastati veidi muutunud olla, kuid õppekava põhistruktuur on püsitud endisena.

nenud nimetatud harude vahel enam-vähem ühtlaselt. Ilmselt tuleb niisugust jaotust ka edaspidi toetada, sest õppekavast ei tulene, et õigustõlget tuleks teistest ainetest põhjalikumalt käsitleda. Samas, arvestades tõsiasja, et praktilise tõlke kursused toimuvad paratamatult kahes mahus (vastavalt 6 ainepunkti õppeaastas tõlkele teisest võõrkeelest emakeelde ning 14 ainepunkti õppeaastas tõlkele esimesest võõrkeelest emakeelde ja vastupidi), võiks kaaluda nimetatud kursustele lisaks ka ainuüksi õigustõlget käsitlevat süvakursust kas õigusteaduskonna erialakeelekursuste raames või siis näiteks kaheaastase kirjajaliku tõlke magistriõppeprogrammi valikainena.

Õigustõlkekursuse sisustamine

Õppekavas, mis sisaldab ka Euroopa Liidu õiguse aluseid ning sissejuhatust õiguskeelde, on kaks põhilist lähenemisvõimalust õigustõlkekursuse ülesehitamiseks. Esiteks võib seda teha põhisuunitlusega tõlkimisele, haarates mitmest valdkonnast erisuguse raskusastmega tekste ning lahates nende tõlkimisel tekkivaid praktilisi probleeme. Siia kuuluksid lähte- ja sihtkeele õiguskeelekonventsioonide vastavuse probleemid, usaldusväärsete terminoloogiaallikate leidmine, terminite äratundmine, probleemsetele tarinditele tõlkelahenduste leidmine.

Teisalt võib õigustõlke õpetamisele läheneda suurendatud rõhuga õigusele, täiendades nii üldist sissejuhatust õiguskeelde, mis õppekavas niikuinii mingis vormis sisaldub. Sel juhul peaks aga sissejuhatuse olema õppeaasta esimeste ainete hulgas. Üheaastases magistriõppes oleks tõenäoliselt võimalik ühitada sissejuhatuse õiguskeelde õigustõlke praktilise osaga.⁸ Viimati nimetatuga seoses ning loomulikult ka õigustõlke õpetamise puhul laiemalt tekib õppejõu pädevuse küsimus, sest niisugune rõhuasetus puudutab sisuliselt nii siht- kui ka lähtekeele kultuuriruumis kehtivat õigust, mis võivad teatud keelekombinatsioonide puhul olla üsnagi erinevad.⁹ Õiguse sissejuhatuse, mis peaks olema midagi enam kui pelgalt sissejuhatuse õiguskeelde, lugemine juristide poolt oleks ilmselt parem lahendus kaheaastase magistriõppe puhul, mille suurenenud maht võimaldaks lisada laiemale sissejuhatusele hiljem põhjalikumad valdkonnakäsitlused. Mis puudutab aga õigustõlget kui sellist, siis oleks ilmselt äärmuslik asuda seisukohale, et nimetatud kursuse pädevaks sisustamiseks peaks õppejõul olema formaalne kvalifikatsioon mõlema õiguse tundjana (samas tuleb loomulikult vähemalt psühholoogilises plaanis kasuks üks juristidiplom). Arvestades tõlke spetsiifikat, mis nõuab lisaks põhjalikele emakeeleteadmistele ka väga head võõrkeeleoskust, ning samuti õigustõlketeenuse mõistlikku korraldust, kus õigusteksti sihtkeeleversiooni nüansid panevad lõplikult paika seda teksti kasutama hakkavad juristid (st tõlkija teeb n-ö tooriktõlke), peaks siin tõenäoliselt leppima ka õiguskeelt tundva mittejuristiga. Samas on kindlasti oluline rõhutada, et võõrkeeleruumis kehtivate õigusterminite tundmine ei saa olla piisavaks kvalifikatsiooniks praktilise tõlke õpetamisel, mõõdapääsmatult on vaja ka emakeelsete õigusterminite sisulist tundmist. Seega on näiteks prantsuse-eesti tõlkeõppejõu

⁸ See võimaldaks nappiva õppeaja tingimustes õppekavas paremini tasakaalustada õiguse tõlkimise teoreetilist ja praktilist osa.

⁹ Nt kuuluda vastavalt germaani-romaanide ja angloameerika õigussüsteemi.

valikul küsitav nii prantsuse õigustermineid mittetundva eesti juristi kui ka ainult prantsuse õigustermineid tundva prantsuse juristi kasuks otsustamine.

Kui on valitud keskendumine õigusele, peab õppejõud teadvustama talle kursuse mahuga seatud piiranguid: tõenäoliselt ei ole mõtet väga põhjalikult süüvida ühte konkreetsesse valdkonda teiste arvel. Ka on selge, et keerulise õigusteksti kasutamine kursuse alguses võib pärssida osavõtjate huvi teema vastu ning kahjustada nende eneseusku. Sellest tuleks kindlasti hoiduda, sest praktikas on niigi täheldatav paljude tõlkijate instinktiivne distantseerumine õigusest ja õigustekstide tõlkimisest¹⁰. Ometi on õigus oma sisemistelt terminoloogilistelt seostelt sageli järjekindlam ja selgem kui paljud teised distsipliinid. Tulevaste tõlkijate negatiivne reaktsioon tundub olevat tingitud õiguse kui eriala teatavast kapseldumisest nõukogude ajal.

Seega tuleks alustada üldisest sissejuhatuses ning siirduda edasi konkreetse valdkonna juurde. Ka siin on õppejõul enam kui üks valik. Nii võib sissejuhatuses tugineda nii Eestis laialt kasutatavale pandektilise süsteemi mugandusele kui ka näiteks Inglise õiguse institutsioonilistele süsteemidele. Õigustõlke õpetamisel rõhuasetusega õigusele tundub olevat otstarbekam institutsiooniline lähenemine. See muudab kursuse praktilisemaks, sest võimaldab kohe tutvuda ja harjuda konkreetsete terminitega. Inglise käsitlusele on üldiselt omane järgmine järjekord: üldine sissejuhatus, kohtuvõim ja selle osad, menetlus ja tõendamine, isikud jne.¹¹ Eriti tõhus on niisugune lähenemine väikesemahulise õigustõlkekursuse puhul (2–4 ainepunkti). Veel võiks soovitada eraõiguse instituutide käsitlemist eelisjärjekorras. See võimaldab hiljem lihtsamini haarata näiteks karistusõiguse teatud nüansse.¹² Ka tuleks üheaastase õppekava puhul (mis üldjuhul juba sisaldab Euroopa Liitu tutvustavat kursust), loobuda Euroopa Liidu õiguse käsitlemisest praktilise tõlke tundides. Nagu juba osutatud, on nn eurotekstide tõlkeproblemaatilisem osa sageli seotud pigem konkreetse riigi õigusinstituutide ja -keelega kui Euroopa Liidu terminoloogiaga. Loomulikult ei tähenda see, nagu oleks Euroopa Liiduga seotud terminoloogilised teadmised liigsed. Oluline on pigem see, et nimetatud valdkonda peaks juba olema käsitletud ja kontrollitud Euroopa Liidu erikursuse raames, samal ajal kui piiratudki ülevaade konkreetset võõrkeelt kasutava liikmesriigi õigusest ja terminoloogiast jääks muidu osavõtjatele hoopis andmata.

Järgmine küsimus kerkib seoses kursusel kasutatava keelega. Hoolimata Tartu Ülikooli germaani-romaani filoloogia osakonnas üldiselt omaks võetud põhimõttest, mille kohaselt head võõrkeeleoskust eeldavad kursused (sh tõlge esimesest võõrkeelest emakeelde ja vastupidi) toimuvad asjaomase võõrkeele praktiseerimiseks selles keeles, tuleks siin eelistada osavõtjate enamiku¹³ emakeelt. Nii tagab õppejõud auditooriumi vahetu kontakti käsitletava

¹⁰ Kommentaarid, mida siin võib kuulda, on nt: „Juriidilised tekstid on liiga rasked“, „Ei kavatse küll juriidilist teksti tõlkima hakata“ jms (autori nelja-aastane kogemus juriidilise tõlke õpetamisel).

¹¹ Vt nt **P. Shears, G. Stephenson**. *James' Introduction to English Law*. London 1996, 13. väljaanne.

¹² Mitmete süüteokoosseisude (nt vargus) täitmine sõltub suuresti tsiviilõiguslikest otsustustest.

¹³ Nt 2002/2003. õppeaastal osales saksa keele rühmas ka emakeelena saksa keele kõneleja ning selliseid olukordi tekib ilmselt 2004/2005. õppeaastal sissesaanute nimekirja vaadates edaspidigi.

ainesega ning harjutab osavõtjaid mõistma ja kasutama termineid, mida nad tõenäoliselt juba kuulnud on, kuid mille tähendust täpselt ei tea.

Veel üks keelega seotud küsimus puudutab lähte- ja sihtkeele valikut eri õppeperioodidel. Praegu Tartu Ülikoolis järgitav õppekava¹⁴ käsitleb kogu õppeaasta vältavat (ning nii õigus-, majandus- kui ka tehnikatekstide tõlkimist hõlmavat) kursust ühe tervikuna ning jätab valiku kursuse keelelise korralduse osas õppejõududele. Siiani on praktika varieerunud siht- ja lähtekeele vaheldamisest (esimese võõrkeele osas) kuni võõrkeele kasutamiseni lähtekeele kursuse avasemestril ning sihtkeelele selle lõpusemestril. Samas ei ole kumbki aine-**kava**⁵ järgi kohustuslik. Keelte vaheldamise võimalikule eelisele võiks ehk osutada põhiliselt tõlkepraktikale orienteeritud kursusesisustuse puhul. Enam õigusele orienteeritud kursusekorralduse puhul tundub aga mõistlikum alustada tõlkega emakeelde, seletades seminaride käigus lahti võõrkeele ja eesti õigusterminite sisu ning erinevusi. See on praegu autori isiklik hinnang ega tugine uurimusele.

Õigustõlke kursuse õppevorm

Nagu kõrgkoolisüsteemis üldiselt, tuleb ka siin põhimõtteliselt valida seminari- ja loengu- vormi vahel. Esimese kasuks räägib tõlkekursuse praktiline orientatsioon, teise kasuks aga asjaolu, et praegustes õppekavades ei ole ette nähtud sisulist sissejuhatuset õigusesse. Mõnede Århuse kõrgema ärikooli¹⁶ kolleegide väljatöötatud praktika eeskujul katsetatud seminari- ja loenguvormi ühitamine, mille puhul pidid osavõtjad tegema kursuse välisriigi õigust käsitleva õpiku ja lisamaterjali põhjal emakeelse ettekande välisõiguse ühe osa kohta, ei õigustanud ennast. Paljud osavõtjad ei suutnud selgesti kindlaks määrata, mis on käsitle- tavas osas oluline, arusaamatusi oli ka emakeelsete õigusterminite valikul ja põhjendamisel. Sellised vajakajäämised on loomulikud olukorras, kus osavõtjate enamikul ei ole olnud vara- semat kokkupuudet õigusega. Paremaid tagajärgi on siin andnud loengute ja seminaride ühitamine vormis pool-pluss-pool (s.o umbes pool tunnist õppejõu poolt antavale õigus- valdkonna ja selle terminite lühiülevaatele, teine pool eelmises tunnis käsitletud õigusvald- konnast võetud teksti tõlke arutamisele). Sellele lisandub kursuse õpiku ja Eesti õigusaktide kodune lugemine. Viimatinimetatu kipub paljudel osavõtjatel tihti ajanappuse ja õppekava praktilise suunitluse tõttu unarusse jääma. Siiski tuleks õigustõlget õpetades lähtuda või- maluse korral asjaomase välisriigi õiguse tunnustatud õpikust¹⁷ või vähemalt selle valitud osadest.

¹⁴ Nr 7220208.

¹⁵ FLGR04.224. Kirjalik tõlge esimesest võõrkeelest emakeelde ja vastupidi.

¹⁶ *Handelshøjskolen i Århus*, Taani oli Tartu Ülikooli partneriks 2000–2002 toimunud õigustõlke õpeta- mise koostööprojekti (finantseerijaks Taani Kuningriigi välisministeerium). Samas peab siin lisama, et Århuse kolleegid praktiseerisid ka muid õpetamisvõtteid, sh õppejõu osaloenguid teatud tun- dides.

¹⁷ Artikli autor on inglise-eesti-inglise õigustõlget õpetades kasutanud märkuses nr 11 viidatud õpikut, täiendades seda valdkonnapõhiste materjalidega nii Inglise kui Eesti õigusest.

Kokkuvõtteks

Tõlkimise kui iseseisva eriala õpetamine on Eestis alles algusjärgus. Palju on üle võetud pikaaegse kogemusega välismaistelt rakenduskõrgkoolidelt (nt Árhuse kõrgem árikool), samal ajal ei ole ülevõetu veel piisavalt kohanenud Eesti oludega. Arusaadavalt jätkub ka Eesti õppejõudude areng ja enesetáidendus nimetatud vallas. Olukorras, kus filoloogiadengiks hakkamine ei ole enam võõrkeele heal tasemel omandamise *sine qua non*, suureneb huvi tõlkeproblemaatika vastu ka teiste erialade inimeste hulgas. Järjest enam kohtab tõlkmiskursustel juriste, majandusteadlasi, arste jt. Õigus- ja muu erialatõlkega seoses tuleb nentida, et praegune tõlkijate väljaõpe on veel lapsekingades ning võimaldab anda vaid väga üldist sissejuhatust, jättes kõik ülejäänu tegevõlkijate enesetáidenduse hooleks. Puuduvad standardid tõlkija hariduse hindamiseks, õppekavad ei näe ette osavõtjatele õiguse sisulist tutvustamist, ebaühtlane on ka õppevormide ja kursuste sisustamine õppe- või keelerühmades. Samas on nimetatud puudused suures osas tingitud vajadusest koolitada kiiresti tõlkijaid, kellel on tõlkimisest vähemalt ühesugused algteadmised. Üleminek üheaastasel ebapiisava mahuga õppekavalt kaheaastasele, teadusmagistri kraadi pakkuvale õppekavale on juba toimumas. See ei lahenda küll automaatselt eelnimetatud probleeme, kuid loob vähemalt võimalused pikemaajaliseks planeerimiseks ja ühtlustamiseks.

MEELIS LEESIK*

* Autor (meelis.lesik@keelion.ee) on inglise filoloog, rahu-uuringute magister. Viimasel viiel aastal on ta aga tegelnud põhiliselt õigustõlke ja selle õpetamisega. Ta teeb alates 1998. aastast koostööd Eesti Õiguskeskusega ning on osalenud PHARE projekti raames juriidilise inglise keele lektorina kohtunike koolituses (2000–2002). Tema ulatuslik õigustõlkekogemus on omandatud kohtunike, prokuröride ja riigiametnike koolitamisel ning Euroopa Liidu õiguse aluste kursuste tõlgina ja diplomandina.

VAIDLUSED KOHALIKU OMAVALITSUSE ASJAAJAMISKEELE ÜLE NARVAS JA SILLAMÄEL

Sissejuhatus

Asjaajamiskeel on ametiasutusega suhtlemise keel. Niisuguse üldise määratluse annab õigusleksikon.¹ ÕS 1999² täiendab seda määratlust järgmiselt: asjaajamiskeel on ametiasjade ajamisel, samuti ametiasutuste ja isikute suhtlemisel kasutatav keel.

Asjaajamiskeele valikuga seotud õigusprobleemide käsitlemisel tuleks vaadelda eraldi ametiasutuste omavahelise suhtluse keelt ja keele valikut elanike suhtlemisel ametiasutusega. Põhiseaduse § 52 lõike 1 ja keeleseaduse § 3 kohaselt on riigiasutuste, kohaliku omavalitsuse ja tema asutuste asjaajamiskeel eesti keel. Seadus võimaldab ka erandeid. Põhiseaduse § 51 sätestab igäihe õiguse eestikeelsele asjaajamisele ja suhtlemisele riigivõimu- ning kohaliku omavalitsuse organitega. Paikkondades, kus vähemalt pooled püsielanikest on vähemusrahvusest, on igäihel õigus saada riigiasutustelt ja kohalikelt omavalitsustelt ning nende ametiisikutelt vastuseid ka selle vähemusrahvuse keeles. Põhiseaduse § 52 lõikes 2 on öeldud, et paikkonna püsielanikel on õigus kasutada seaduses sätestatud ulatuses ja korras oma keelt omavalitsuste sisemises asjaajamises. Ulatus ja kord on esitatud keeleseaduses, mille § 11 kohaselt *võib kohalik omavalitsus, mille püsielanike enamiku emakeel ei ole eesti keel, omavalitsuse sisemises asjaajamises volikogu ettepanekul ja Vabariigi Valitsuse otsusel kasutada eesti keele kõrval vähemusrahvuse keelt*, kusjuures keeleseaduse § 7 kohaselt *peavad ka nende kohalike omavalitsuste ametnikud oskama eesti keelt valitsuse kehtestatud nõuete piires*³.

Praeguseks ei ole Vabariigi Valitsus teinud ühtegi venekeelse asjaajamise otsust, kuigi Narva ja Sillamäe volikogu on sellekohaseid taotlusi esitanud. Taotluste tagasilükkamise peamine põhjus on olnud keeleseaduses kehtestatud tingimuste täitmata jätmine. Nende menetlemist on raskendanud ka valdkonda reguleerivate normide ning kasutatud mõistete erinevused.

Artiklis antakse ülevaade võitlustest, mida Narva ja Sillamäe on aastate jooksul pidanud selle nimel, et vene keelest saaks ametlik keel omavalitsuse sisemises asjaajamises.

¹ Õigusleksikon. Interlex 2000.

² Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999, lk 75.

³ Põhjalikumalt on autor keelevalikuid vähemuskeelse enamikuga omavalitsustes analüüsinud Kohtla-Järve näitel Õiguskeele 2003. aasta 3. numbris.

Statistikakogumiku „Narva arvudes 2002“⁴ kohaselt elab Narvas 69 816 inimest, neist eestlasi 2926 (4,2%), venelasi 60 134 (86,1%), ukrainlasi 2021 (2,9%), valgevenelasi 1692 (2,4%), soomlasi 690, tatarlasi 396 ning muude rahvuste esindajaid 1957. Eesti kodanike osatähtsus Narva elanike hulgas on 36,2% (25 323), Venemaa kodanikke on mõnevõrra vähem – 20 401 (29,2%). Suur on ka määramata kodakondsusega inimeste arv (19 050 ehk 27,3%).

2000. aasta rahvaloenduse andmeil on Sillamäe 17 199 elaniku hulgas eestlasi 719 (4,2%), venelasi aga 14 756 (85,8%). Eesti kodanikke ja Venemaa kodanikke on elanike hulgas pea-aegu võrdselt (21,3% ja 23,2%). Määramata kodakondsusega inimesi elab Sillamäel koguni 54,1%.

Seega moodustavad venelased nii Narvas kui ka Sillamäel püsielanike enamiku, mis annaks nende linnade volikogudele seadusliku õiguse taotleda venekeelse sisemise asjaajamise luba. Venelaste kõrval elab neis linnades ka eestlasi, kelle hulk on võrreldes 1989. a rahvaloenduse andmetega isegi kasvanud. Keeleseaduses kehtestatud tingimused peaksid tagama eestlaste keelelised õigused, aga ka nende paikkondade üldise lõimumise.

Esimene ring

1995. aastal pöördusid Narva ja Sillamäe volikogu Vabariigi Valitsuse poole palvega lubada eesti keele kõrval kasutada vene keelt kohaliku omavalitsuse sisemises asjaajamises. Ajakirjanduses on selles küsimuses rohkem tähelepanu saanud küll Narva (eriti viimastel aastatel), kuid valitsuse ametlike seisukohtade kujundamisel on olnud väga oluline roll ka Sillamäel.

19. aprillil 1995 võttis Narva Linnavolikogu vastu otsuse pöörduda Vabariigi Valitsuse poole taotlusega lubada kasutada Narva linna kohalike omavalitsusorganite sisemise asjaajamise keelena *kõrvuti riigikeelega vene keelt*⁵. Pöördumises⁶ tunnistatakse, et taotluse peamine põhjus on linnaametnike kehv eesti keele oskus. Valitsus tegi kultuuri-, haridus- ja regionaalministrile ülesandeks esitada ettepanekud valitsuse seisukoha kujundamiseks ja informeerida avaldajat valitsuse otsusest.

Regionaalministri arvamus⁷ oli pragmaatiline: *Arvan, et mittelubamine ei lahenda olukorda, sest praegu kehtiv asjaajamiskeel ongi vene keel. Küll aga tuleks seda näha kui ajutist luba. Peale uusi kohalikke valimisi 1996. aastal tuleks üle minna riigikeelele. Ajutisel perioodil kuni kohalike valimisteni tuleb aga tagada keeleseaduse teiste sätete (§-d 12, 13 ja muud) tingimusteta täitmine.*

⁴ Narva linna veebilehel avaldatud statistika Narva Linnavalitsuse elanikkonna registreerimise büroo andmetel 01.01.2003 seisuga.

⁵ Narva Linnavolikogu 19.04.1995. a otsus nr 137/26 vene keele kasutamise kohta Narva linna kohalike omavalitsusorganite sisese asjaajamiskeelena.

⁶ Narva Linnavolikogu esimehe Anatoli Paali 28.04.1995. a kiri nr 73-1/14 Tiit Vähile.

⁷ Vastus peaministri resolutsioonile 11.05.1995 nr 19-1/386.

Vene keelt nimetatakse *kehtivaks asjaajamiskeeleks* ja rõhutatakse vajadust üle minna riigi-keelsele asjaajamisele, kuid regionaalministri vastusest ei selgu, millel põhineb tema optimistlik oletus, et pärast uusi kohalikke valimisi, st ühe aasta jooksul, tekivad tingimused eestikeelsele asjaajamisele üleminekuks ja keeleseaduse teiste sätete tingimusteta täitmiseks.

Kultuuri- ja haridusminister palus Narva Linnavolikogu pöördumise kohta arvamust Keeleametilt. Keeleameti analüüs lähtub põhiseaduse §-s 52 ja vähemusrahvuse kultuuriautonomia seaduses esitatud vähemusrahvuse määratlusest, mille kohaselt end vähemusrahvuseks käsitlevad isikud peavad olema Eesti kodanikud. Vene keelt kõnelevate Eesti kodanike osakaal oli 1995. aastal (ja on ka praegu) tunduvalt alla poole nende linnade püsielanikest. Siiski märgitakse Keeleameti kirjas, et vene keele kasutamine nende linnade sisemises asjaajamises tuleks kõne alla, kui eestlaste keelelised õigused oleksid kaitstud (tagada tuleks nt eestikeelne asjaajamine ja suhtlemine, õigus eestikeelsele haridusele) ning kõik kohaliku omavalitsuse ametnikud valdaksid eesti keelt valitsuse kehtestatud nõuete piires.

Justiitsministeeriumi, Siseministeeriumi ja Keeleameti seisukohad

Narva ja Sillamäe taotluste kohta⁸ esitas oma arvamuse ka Justiitsministeerium⁹, kes juhtis tähelepanu põhiseaduse ja keeleseaduse vahelisele ebakõlale: *kui põhiseaduse § 52 lõike 2 kohaselt võib seaduses sätestatud ulatuses ja korras kasutada kohaliku omavalitsuse sisemises asjaajamises paikkonna püsielanike enamiku keelt, siis keeleseaduse § 10 1. lõikes seostatakse püsielaniku mõiste vähemusrahvusega ja järelikult Eesti kodakondsusega. Justiitsministeeriumi arvates see kitsendab oluliselt põhiseaduse § 52 2. lõikes sätestatud. Sellist kitsendamist ei saa kuidagi lugeda põhiseaduses viidatud "seaduses sätestatud ulatuse ja korra" reguleerimiseks.*

Justiitsministeeriumi kirjas soovitatakse muuta keeleseadust, sest kehtiv (toona äsja jõustunud) keeleseadus ei võimalda kõnealustes omavalitsustes sisemise asjaajamise keele küsimust lahendada. Vabariigi Valitsus ei ole Sillamäe või Narva taotluste tagasilükkamist põhjendanud vähemusrahvusesse kuuluvate inimeste (st Eesti kodanike) vähese osakaaluga püsielanike hulgas. Ka hilisemates aruteludes ei ole selle ebakõla kõrvaldamise vajaduse juurde tagasi tulnud. Siiski tundub, et keeleseaduse koostamisel ja ka hilisemal täiendamisel on jäänud tähelepanuta põhiseaduse autorite soov teha vahet püsielanike ja vähemusrahvusest püsielanike vahel. Sätestades põhiseaduse § 51 lõikest 2 tuleneva omakeelse suhtlemise õiguse *igaihe õigusena*, seostatakse selle õiguse taotlemise võimalus siiski paikkonna püsielanike enamiku kuulumisega vähemusrahvusesse, st Eesti kodakondsusse, samal ajal kui § 52 lõikes 2 nimetatud sisemises asjaajamises ei seostata paikkonna püsielanike enamiku keele kasutamise õigust vähemusrahvusesse kuulumisega. Samuti puudub § 52 lõikes 2 vihje keeleseaduses esitatud tingimusele, et *vähemusrahvuse keelt võiks kasutada eesti keele kõrval*, mis tundub igati loogiline. Kui mõista sisemise asjaajamise all dokumendi

⁸ Vastus Kultuuri- ja Haridusministeeriumi kirjale seoses Sillamäe Linnavolikogu taotlusega.

⁹ Keeleseaduse rakendamise kohta, 05.07.1995 nr 3-3/265-2/364.

menetlemist asutuses, siis sel juhul kasutatakse vaid mõnd vormelit: *kinnitan, palun vastata, palun arvamust* jms. Need võiksid vene keelt sisemises asjaajamises kasutavas asutuses olla ainult vene keeles.

Sillamäe 1995. aasta oktoobris esitatud taotluse kohta andis arvamuse¹⁰ ka Siseministeerium, kes leidis Sillamäe Linnavolikogu taotluse olevat põhjendatud, kuid lisas, et seejuures tuleb tagada igaihe õigus eestikeelsele asjaajamisele, kirj vahetus riigiasutuste ja teiste kohalike omavalitsustega peab toimuma eesti keeles, volikogu määrused ja otsused vormistatakse ja avalikustatakse eesti keeles. Istungite protokollid võidakse vormistada omavalitsusüksuse püsielanike enamiku moodustava vähemusrahvuse keeles, kuid neile peab olema lisatud tõlge eesti keelde. Kirja lõpus rõhutatakse: *Sillamäe Linnavolikogu ja -valitsuse tegevus peab vastama ülaltoodud nõuetele ka siis, kui Vabariigi Valitsus otsustab lubada sisemise asjaajamisekeelena kasutada vene keelt.*

Keeleamet ei toetanud linna sisemises asjaajamises vene keele kasutamise lubamist, tuues oma kirjas¹¹ esile kaheksa tingimust, mille täitmise järel võiks valitsus taotluse uuesti läbi vaadata.

Need tingimused olid järgmised:

- 1) omavalitsusorganite töötajad peavad valdama eesti keelt kehtestatud keeleoskusnõuete piires;
- 2) sisemise asjaajamise mõiste maht peab olema täpselt piiritletud;
- 3) elanikele määratud avalik teave peab olema tõlgitud eesti keelde;
- 4) vene keeles vormistatud volikogu istungite protokollid peavad olema tõlgitud eesti keelde;
- 5) volikogu määrused ja otsused ning linnavalitsuse korraldused vormistatakse ja avalikustatakse eesti keeles;
- 6) linnavalitsuse poole pöörduv isik peab saama eestikeelse vastuse, õiendi, tunnistuse, teatise või muu dokumendi;
- 7) asutuste aruandlus toimub eesti keeles;
- 8) teenuste ja kaupade tarbijatele peab olema tagatud eestikeelne teave.

Kohtudes taotluse menetlemise käigus Sillamäe linnavõimudega, selgus keeleametnikele, et välja on pandud küll esimesed eestikeelsed sildid ja kuulutused ning ostetud esimesed eestikeelsed kirjutusmasinad, kuid eespool loetletud tingimuste täitmist takistab eelkõige omavalitsusametnike puudulik eesti keele oskus ning soovimatus olukorda muuta. Kogu asjaajamine ja suhtlemine käis ainult vene keeles. Umbes samal ajal (1996. aasta alguses) ette valmistatud linna põhimäärusega kehtestati linna omavalitsusorganite ja asutuste asjaajamisekeeleks küll eesti keel, kuid omavalitsusorganite sisemises asjaajamises lubas põhimäärus kasutada riigikeele kõrval vene keelt. Venekeelse asjaajamise kinnistamise kavatsuse võttis lühidalt kokku toonane linnapea ETV uudistes: *Tak bölo, jest i budjet.*¹²

¹⁰ Riigikantseleile esitatud Siseministeeriumi aramus Sillamäe Linnavolikogu 31. oktoobri pöördumise kohta.

¹¹ Keeleameti kiri haridusministrile (08.12.1995).

¹² Nii oli, on ja jääb.

Etteruttavalt olgu märgitud, et linnapeal oli linnaasjade minevikust ja olevikust rääkides õigus, kuid tema tulevikuennustus ei ole täitunud. Praegu on Sillamäel eestlasest linnapea, ametisse on määratud mitu hea eesti keele oskusega ametnikku, kes on võimelised eestikeelset asjaajamist korraldama ka ilma tõlgi abita. Tõlkimisest loobuti juba paari aasta eest.

1996. aasta 8. jaanuaril esitas Riigikogu liige Sergei Ivanov peaminister Tiit Vähile arupärimise ja küsis: *Millal ja missuguses ulatuses lubatakse kasutada Sillamäel kohalikus asjaajamises vene keelt?*

Valitsus arutas Sillamäe taotlust oma 1996. aasta 16. jaanuari istungil. Istungi protokollist selgub, et Haridusministeerium oli ette valmistanud Vabariigi Valitsuse korralduse eelnõu, milles lubas sisemises asjaajamises kasutada vene keelt. Valitsus lükkas asja otsustamise siiski edasi, tehes Haridusministeeriumile ja Ida-Viru Maavalitsusele ülesandeks kontrollida, kuidas kohalik omavalitsus tagab seaduste (põhiseadus, keeleseadus, avaliku teenistuse seadus, kohaliku omavalitsuse korralduse seadus, tarbijakaitseseadus jt) asjakohastest sätetest tulenevate nõuete täitmise Sillamäel.

Valitsuse eitava vastusega sai esimene ring täis. Kuigi nii Siseministeerium, Justiitsministeerium kui ka Haridusministeerium põhimõtteliselt pooldasid vene keele kasutamise lubamist, sellekohase korralduse eelnõugi oli ette valmistatud, ei kiirustanud valitsus taotluste rahuldamisega. Oma osa selles oli kindlasti ka Keeleameti küllaltki jäikadel seisukohtadel, sest järelevalveasutusena oli tal kõige rohkem infot keeleseaduse ja muude keelekasutust reguleerivate õigusaktide täitmise tegeliku olukorra kohta.

Narva jätkab võitlust vene keele õiguste eest

Küsimus oli taas päevakorral 2001. aastal. 28. novembril 2001 võttis Narva Linnavolikogu vastu otsuse vene keele kasutamisest Narva linnas. Otsuses tehti Narva linna ametitele, ettevõtetele ja äriühingutele ettepanek kasutada nii suulises kui ka kirjalikus suhtlemises elanikega riigikeele kõrval vene keelt, et *saavutada maksimaalne üksteisemõistmine, koostöö ja heasoovlikud suhted mõlema osapoole vahel.*

Seadmata kahtluse alla seda üllast eesmärki, tuleb mainida, et otsus oli vastuolus põhiseaduse §-ga 52 ning keeleseaduse §-ga 11, mille kohaselt on selliste küsimuste otsustamine Vabariigi Valitsuse pädevuses. Aga Vabariigi Valitsuselt Narva Linnavolikogu seekord luba ei taotlenudki. Narva Linnavolikogu pöördumist linna asutuste poole seetõttu valitsuses ei arutatud. Ent avalikkuses tekitas see elava arutelu keeleseaduse nõuete täitmisest Narvas. Ka linna asutuste asjaajamisele oli sel pöördumisel oma mõju. Narva Linnavalitsuse kultuuriosakond andis 9. jaanuaril 2002 välja käskkirja,¹³ mille tekst oli järgmine: *Seoses 2002. aasta kultuurikalendri koostamisega esitada hiljemalt 14. jaanuariks 2002 Narva Linnavalit-*

¹³ Narva Linnavalitsuse kultuuriosakonna käskkiri 09.01.2002 nr 1–5/2, andmete esitamine.

suse kultuuriosakonda andmed tähtsamate 2002. aasta kultuurisündmuste kohta. Andmed esitada vene keeles.

Narva Linnavolikogu hakkas keelekasutuse küsimust uuesti arutama 2002. aasta lõpus, ilmselt innustatuna Venemaa asepeaministri Valentina Matvjenko Eesti-visitil tehtud avaldustest, milles muu hulgas toetati *vene keelele ametliku keele staatuse andmist mitte-eestlastest enamusega paikkondades ning rahvusvähemuste kaitse raamkonventsiooni kohaldamist ka mittekodanikele.*

Haridusministeerium pöördus taas arvamuse saamiseks Keeleinspeksiooni poole. Inspeksioon esitas ministeeriumile oma seisukoha ning andmed keeleseaduse täitmise kohta Narvas. 2003. aasta 21. jaanuaril Haridusministeeriumile saadetud kirjast selgub, et inspeksioon on 2001. aasta oktoobris-novembris kontrollinud 127 Narva Linnavalitsuse (linnavalitsuse osakondade, teenistuste, inspeksioonide ja linnaametite) ametniku keeleoskust ja tuvastanud, et 107 ametniku keeleoskus ei ole nõutaval tasemel. Inspeksioon teatas ministeeriumile: *Ametnike ebapiisav eesti keele oskus ei võimalda täita keeleseaduse § 12, mille kohaselt suhtlus teiste omavalitsuste, riigiasutuste jt avalike isikutega peab toimuma riigikeeles. Keelenõude eiramisega seatakse ohtu üldine õiguskindlus ja eestlaste põhiseaduslik õigus eestikeelsele asjaajamisele ja suhtlemisele.*

Haridusminister pöördus Narva Linnavolikogu esimehe poole, paludes esitada volikogu liikmete kohta järgmised andmed: *rahvus, riigikeele oskuse kategooria või tase ning staaž volikogus.* Jäi mulje, et nende andmete küsimisega taheti otsuse tegemisega lihtsalt venitada, sest volikogu liikmekandidaadi rahvusel ei ole mitte mingit tähtsust, alates 2001. aasta novembrist on kaotatud ka volikogu liikme riigikeele oskuse nõue. Hoopis kummaline tundub huvi volikogu liikme staaži vastu, sest ükski õigusakt ei sätesta, et keelekasutuse üle otsustamisel peaks arvestama volikogu liikme staaži.

Ka seekord lükkas Vabariigi Valitsus Narva Linnavolikogu taotluse otsustamise edasi. Järgmise pöördumise tegi linnavolikogu aga juba 2004. aasta kevadel¹⁴.

Vahemärkusena olgu lisatud, et 2003. aasta 10.–12. detsembrini külastasid Keeleinspeksiooni töötajad Ida-Virumaa linnavalitsusi. Kohtumisest Narva Linnavalitsuses jäid paberile järgmised märkused.

Haridus: *2007. aastal eesti õppekeelele ilmselt üle ei minda, kuna koolid ei ole selleks valmis, venekeelses koolis töötavad aineõpetajad ei ole suutelised oma ainet eesti keeles õpetama. Puudust tuntakse riigi koordineerivast rollist, eelkõige õpetajate ettevalmistamisel.*

¹⁴ Narva Linnavolikogu 2004. aasta 27. mai otsuse nr 85/35 kohta.

Volikogu töökorraldus: 1/3 liikmeist valdab eesti keelt, 1/3 saab aru, 1/3 ei oska. Kui asja valmistab ette mõni volikogu komisjon, koostatakse volikogu protokollid ja muud dokumendid vene keeles, kui aga linnavalitsus, siis koostatakse eesti keeles. Istungeid peetakse eesti keeles, volikogu esimees täidab ka tõlgi rolli. Töökoosolekuid peetakse vene keeles. Olulisemad läbirääkimised peetakse vene keeles nn mitteametlikel koosolekutel, kus tehakse sisulised otsused, mis vormistatakse volikogu ametlikel koosolekutel. Volikogu eestlastest liikmete õigus eestikeelsele suhtlemisele on piiratud.

Linnavalitsuse töökorraldus: Kirjalikus asjaajamises, ka sisemises, kasutatakse eesti keelt. Dokumentidele ja kirjavastustele lisatakse vajadusel nn viisakustõlge vene keelde. Koosolekuid peetakse üldjuhul vene keeles. Ametnike atesteerimist ei ole praktiseeritud.

Avalik teave: Linn reklaami keelsust ei kontrolli.

Kokkulepped: 2004. aastal kontrollib Keeleinspeksioon linnaametnike, koolijuhtide ja õpetajate tegelikku eesti keele oskust, jätkub töö Narva Linnakohtus.

Narva volikogu viimane pöördumine jäi esmapilgul raskesti mõistetavaks. Volikogu edastas Vabariigi Valitsusele oma otsuse, millega kinnitati pöördumise tekst venekeelse asjaajamise loa saamiseks. Pöördumise tekstis aga valitsuselt luba ei küsitagi. Vähemusrahvuste kaitse raamkonventsioonile viidates juhitakse tähelepanu valitsuse kohustusele tagada vähemusrahvuse õigus kasutada oma keelt muu hulgas ka kohalike omavalitsusorganite tegevuses ning tuletatakse meelde, et igal kodanikul peab olema õigus ja võimalus piiranguteta osaleda riigiasjade ajamises. Volikogu hinnangul takistab selle õiguse kasutamist kohaliku omavalitsuse korralduse seaduses sätestatud eestikeelse töökorralduse nõue. Valitsusele tehakse ettepanek algatada kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse muutmise, mis võimaldaks Narva Linnavolikogul pidada istungeid ka vene keeles.

Haridus- ja Teadusministeeriumi keeletalitus pöördus arvamuse saamiseks Keeleinspeksiooni poole. Keeleinspeksiooni vastuses¹⁵ juhitakse kõigepealt tähelepanu, et *Narva Linnavolikogu on vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooni tõlgendanud ühekiilgselt, jättes tähelepanuta konventsiooni artikli 20, mis soovib vähemusrahvusel austada siseriiklikke õigusakte ja teiste isikute, sh eestlaste keelelisi õigusi. Kuid vene keele kasutamist kindlaks määratud mahus ja ulatuses võiks sisemises asjaajamises lubada, eeldusel, et oleks tagatud keeleseaduse teistest paragrahvidest, avaliku teenistuse seadusest ja avaliku teabe seadusest tulenevate nõuete täitmine (avalike teenistujate, s.o kohaliku omavalitsuse ametnike eesti keele oskus, eestikeelne avalik teave, eestikeelne tööalane teave eestlastest ametnikele jms)*. Edasi märgitakse arvamuses, et Keeleinspeksioonil on Narva linnaametnike, samuti erinevate munitsipaalasutuste juhtide eesti keele oskuse

¹⁵ Keeleinspeksiooni arvamus Narva Linnavolikogu 27.05.2004. a otsuse nr 85/35 kohta, 21.07.2004, Haridus- ja Teadusministeeriumi seisukoht Narva Linnavolikogu 27.05.2004. a otsuse nr 85/35 kohta, 26.07.2004 nr 8-4/4421.

kontrolli tulemusel põhjust arvata, et paljude töötajate kasiin eesti keele oskus või keeleoskuse puudumine ei võimalda praegu ülalmainitud tingimusi täita. Lõpuks märgitakse, et venekeelse sisemise asjaajamise seadustamine, ilma et oleks tagatud eestikeelne asjaajamine, viiks aga eesti keele väljatõrjumiseni linna asjaajamisest ning vähendaks linnaametnike ja munitsipaalasutuste töötajate, sh koolijuhtide ja pedagoogide eesti keele õppe motivatsiooni.

Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse muudatuse kohta märgiti arvamuses: *Seni kehtinud [kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse] redaktsioon ei reguleerinud istungite keelt, kuid 21.10.2002 jõustunud kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse § 41 2. lõike kohaselt toimuvad volikogu ja valitsuse istungid eesti keeles. Narva praegust keeleolukorda arvestades võib seesuguse nõude esitamine tunduda ennatlik, selle täitmine nt Narvas, Sillamäel või Alajõel on võimalik ainult vormiliselt. Volikogude liikmekandidaatide vabastamine eesti keele oskuse nõudest 2001. aasta novembris tekitas olukorra, kus saadikud ei pea eesti keelt oskama, küll aga peavad seda kasutama. Otsuse vähemuskeelse enamusega omavalitsuse volikogu istungite suulise keelekasutuse kohta võiks jätta volikogu pädevusse, seaduses tuleks sätestada volikogu ja valitsuse õigusaktide ja istungite protokollide ning otsuste eestikeelse avalikustamise kohustus ning kohustus tagada muus keeles peetavate ettekannete ja sõnavõtude tõlge eesti keelde.*

Haridus- ja Teadusministeeriumi ettepanekul otsustas valitsus põhimõtteliselt toetada nimetatud seaduse muutmise ettepanekut, rõhutades seejuures eestikeelse asjaajamise jätkamise kohustust. Narva Linnavolikogu esimees oli uudise avaldamise järgses intervjuus selle tulemusega rahul, kinnitades, et volikogu asjaajamine ongi juba eestikeelne. Kuidas eesti keelt halvasti või üldse mitte oskavad volikogu liikmed eesti keeles asju ajavad, sellest oli juttu eespool.

Kokkuvõte

Vaadeldes vene keele ametliku kasutamise taotluste nüüd juba ligi kümneaastast ajalugu võime teha üsna vastakaid järeldusi. Kas tegemist on karmi seadusega, mille täitmist ei ole suudetud kümne aasta jooksul tagada, või püüavad kohalikud omavalitsused kohandada seadusenõudeid karmi tegelikkusega?

Erinevalt mitmest muust keeleseaduse reguleerimisvaldkonnast on riigi keelepoliitika olnud asjaajamisekeele küsimuses stabiilne. Vaatamata paljudele taotlustele ja mitme ministeeriumi pooldavale seisukohale ei ole seni üheski kohalikus omavalitsuses venekeelseks asjaajamiseks luba antud. Valitsustel ja poliitikutel on olnud erisuguseid arvamusi, kuid kindlaks on jäänud põhiseadusest ja keeleseadusest tulenevale nõudele, et vähemuskeele kasutamise lubamine ei tohiks kahjustada eesti keele kui riigikeele staatust ega ühetaolise rakendamise põhimõtet. Kuid see ei ole takistanud asjaomastel kohalikel omavalitsustel praktiseerida mitte vähem stabiilset venekeelset asjaajamist.

Venekeelse sisemise asjaajamise loa andmisest on Vabariigi Valitsus keeldunud, kuid Narva viimast pöördumist vaagides tundub, et seda enam eriti ei vajatagi. Ilmselt on Narva linnavõimule jõukohasem korraldada eestikeelset sisemist asjaajamist, kui nõuda kõigilt ametnikelt seaduse alusel kehtestatud eesti keele oskust.

Eesti keelt hästi oskavate ametnike ja tõlkide kaasabil tullakse eestikeelse asjaajamisega kuidagimoodi toime. Ametiasutustesse pöörduvate võõrkeeles kõnelevate inimestega võõrkeeles suhtlemiseks ja nende esitatud võõrkeelsete dokumentide menetlemiseks annab õiguse 2001. aastal uute lõigetega täiendatud keelseaduse § 8, mis sätestab võõrkeelte kasutamise haldusmenetluses. Eraldi arutelu vääriks see, millist mõju avaldavad ebapiisava eesti keele oskusega ametnike eesti keeles koostatud dokumendid eesti kirjakeele kvaliteedile.

Kõige selle juures peaks siiski rõhutama, et valitsuse järjekindlusele on olnud positiivne mõju eesti keele õppe motivatsioonile ja eesti keele kasutusala laiendamisele nendes linnades. Eesti keele kasutamise olukord on tunduvalt paranenud, linnade välisilme (avalik teave, sildid, reklaam) on muutunud eestikeelsemaks ja vähehaaval on paranenud ka avalike teenistujate eesti keele oskus.

Senist praktikat arvestades võib arvata, et venekeelse asjaajamise seadustamise taotlusi tuleb veel ja mitte ainult Ida-Virumaalt. Selliste pöördumiste menetlemisele peaks aga eelneva põhjalik juriidiline analüüs ja seaduste koostoime hindamine. Samuti tuleks vaadelda ühe või teise otsuse sise- ja välispoliitilisi aspekte ning mõju paikkonna arengule üldisemalt. Kõige sellega peaks pihta hakkama juba praegu, mitte siis, kui juristide ning keele- ja teiste spetsialistide analüüse on varjutamas valimiseelse poliitilise võitluse pilved või pimestamas valimisjärgne eufooria.

ILMAR TOMUSK,
Keeleinspektsiooni peadirektor

MIDA EKI KEELENÕUANDEST KÜSITAKSE¹

Kõige rohkem pöördatakse Eesti Keele Instituudi keelenõuande poole õigekirjutuse pärast. Keelenõu andmebaasi järgi on viimasel aastal (täpsemalt novembrist 2003 augustini 2004) kõige rohkem küsimusi olnud kokku-lahkukirjutamise ja algustäheortograafia kohta, mis kumbki ületavad täheortograafiaküsimusi umbes kahekordselt. Palju küsimusi on esitatud kirjavahemärkide, eeskätt koma, aga ka sidekriipsu ja jutumärkide kasutuse kohta. Sageli on vajatud abi numbrite kirjutamisel ja lühendamisel. Artiklis antakse ülevaade sagedasematest teemadest ja küsimustest.²

1. Õigekiri

Häälikute õigekirjutus

Kõhklev keelenõuküsiija on teada saanud, et kaashäälikuühendis kirjutatakse iga häälik ühe tähega: *sõpruslinlus, kristalne, lipkond, suur valik sinke, tulist borši*.

Probleemiks on olnud ka *l, m, n* ja *r-i* järel oleva *s-i* kirjutamine seal, kus *s-ile* ei järgne kaashäälikut: *lansseerima, marssima* (aga *varsti*). Kõige rohkem on küsitud sõna *ressurss* (omastavas *ressursi*, osastavas *ressursi*) õigekirja.

Ka sõnad, kus liide algab sama häälikuga, millega tüvi lõpeb, on keelenõuküsiija jaoks raske: *tehnogeenne, modernne, keskkond, komplekselt* (aga *kompleksne*), *perverssed* (aga *perversne*).

Sageli on küsitud astmevahelduslike *lik*-liiteliste omadussõnade kirjutamist: *kohalikku võrku, täieõiguslikuks liikmeks, rahulikke jõulupühi*. Raskusi valmistavad *lik*-omadussõnadest saadud *us*-nimisõnad, kus kahest liitest (*-lik + -us*) moodustunud liitliide *-likkus* jääb käänamisel muutumatuks: *jätkusuutlikkus, tootlikkust, avalikkusega*.

Aeg-ajalt küsitakse *ma*-tegevusnime ilmaütleva käände ehk *mata*-vormi õigekirja. Klusiil *t* kirjutatakse seal alati ühe tähega: *lõpetamata, õppimata, registreerimata*. Kahe tüübi – *õppima* ja *muutama* – järgi pöörduvatest tegusõnadest on küsitud *lõppema* ja *rappuma* oleviku vormid: *lõpeb ~ lõppeb, rapuvad ~ rappuvad*.

¹ Üksikasjalikumalt vt EKI kodulehelt www.eki.ee.

² Oma- ja võõrsõnade õigekirjutuse kohta saab põhjalikumalt lugeda Argo Mundi artiklist „Kimpus omadussõnade õigekirjaga“ (Oma Keel 2003, nr 2, lk 40–47) ja Tiitu Erelti artiklist „Need rasked võõrsõnad“ (Oma Keel 2001, nr 2, lk 38–46).

Palju on küsitud, kas õige on *plokk* või *blokk*. Enamasti pole tegu riikide ega organisatsioonide liiduga (nt *NATO blokk*) ja õige on *plokk*: *küsimuste plokk, kirjaplokk, teemaplokk, toiteplokk, andmeplokk, kõõgiplokk, operatsiooniplokk*.

Rohkesti küsimusi on andnud sõnast *standard* lähtuv omadussõnatuletis *standardne* (omastav *standardse*), aga ka tegusõnad *standardima* ja *standardiseerima*. Tugeva *t*-ga sõna lõpus kirjutatakse *doktorant, magistrant*, magistriõpe teise sõnaga on *magistrantuur* (mitte *magistratuur*).

Mitu korda on küsitud ÕS 1999-s juba ühe *a*-ga fikseeritud *terminali* õigekirja: *bussiterminal, makseterminal*. Ikka ja jälle on küsitud sõnade *mehaaniline, mehaanik, mehaanika, mehhanism* ja *mehhaniseerima* kirjepilti. *i* ja *j*-i õigekirjutuses on probleemiks olnud mõnede ühesilbiliste vokaallõpuliste tegusõnade *da*-tegevusnimed ja tegijanimed, nt *ellu viia* ja *elluviija, müüa* ja *müüja* („Vabaduse väljaku tunneli saiaputkas oli ükspäev neiu rinnasildiga MÜÜA LOLITA,” on kirjutatud keelenõuandja vastatud küsimusele kommentaariks).

Tähtede *š* ja *ž* puhul on mõni keelenõuküsiija kas enese kinnituseks või siis hoopis üllatuseks kuulnud, et *š*-d ei tohi asendada *sh*-ga ega *ž*-d *zh*-ga: *dušikreem, pidžaama, šašlõkk, baklažaan*. Enim on küsitud sõnade *massaaž, brošüür* ja *ženšenn* õigekirja. Raskusi valmistab astmevahelduslike sõnade *š*, mis pikana tuleb kirjutada ühe tähega (*läks duši alla, dušigeel*) ja ülipikana kahe tähega (*sööb guljašši, ripsmetušš*). Hädas ollakse ka *f*-iga: *efekt, efektiivne, professionaalne, muffin*.

Küsitumaid oma- ja võõrsõnu on veel *aitäh, aktsepteerima, aperitiiv, assistent, basiilik* (omastav *basiiliku*), *blankett* ~ *plank, bruto, debiteerima, divisjon, duplikaat, faks, fikseerima, fokušeerima* (aga sellest parem on *fookustama*), *gala, grafiti, hibisk, hospital* ja *hospitaliseerima, juhinduma, järelevalve, kofeiin, kolledž, komisjon, kotlet, materiaalne, ministeerium, neto, orienteerumine, palsam, potentsiaalne, preambul* (omastav *preambuli*), *salaami, skannima* ~ *skaneerima, spaa(hotell), stopp, šedööver, želatiin, teenindus, trell* (*elektritrell, trellpuur*), *trühvel, täppistöötlus, tuimastama, vanilli(küpsised)* (mitte *vanilje-*), *varrukas, visionäär, õudsed, üldse, ümardama* (mateematikas).

Tsitaatsõnade (-väljendite) puhul on küsitud nii nende õigekirja kui ka sobivust. Tsitaatsõnad tuleb muust tekstist eristamiseks vormistada teises kirjas (nt kursiivis: *pro forma* arve, *halloween, boutique, à la carte*), liitsõnas ühendada sidekriipsu abil (*benji*-hüpped, *shanty*-muusika, pardimaksa-*mousse*) ning käänata ülakoma abil (selle *show*'gi, *fourchette*'ile). Enim küsitud tsitaatsõna on viimasel aastal olnud *buffet*, mille sobiv eesti vaste on *Rootsi laud*. Osa võõrkeelendeid on eesti keeles mугanenud ning tsitaatsõnadest sobivamad, nt võiks eelistada võõrsõnu *fliis, meil, džäss, kuskuss, lobi, vokk* vastavatele tsitaatsõnadele *fleece, e-mail, jazz, couscous, lobby, wok*.

Nimed ja nimetused. Suur ja väike algustäht

Nimede puhul on kõige rohkem huvi tuntud kohanimede õigekirjutuse vastu. Palju kordi on küsitud, kas õige on *Peterburi* või *Peterburg*. Selle linna puhul tuleb kasutada eestikeelset nime (venekäeline on *Sankt-Peterburg*), mis käändub ***Peterburi : Peterburi : Peterburi ~ Peterburit***.

Küsitumad nimed on veel *Al Qaeda*, *Antant*, *Džomolungma* (see on parem kui *Everest*), *Eurovision*, *Helsingi*, *Kopenhaagen*, *Snelli tiik*, *Marss* (planeet, käändub *Marsi : Marssi*, sõjajumal on *Mars*), *Taj Mahal*, *Taliban*.

Sageli küsitakse, kuidas kirjutada levinuima arvutivõrgu nime. Seda tuleb kirjutada suure tähega nagu nime ikka ning liitsõnades sidekriipsu abil: ***Interneti-aadress, Interneti-keskond, Interneti-lehekülg, Interneti-pank, Interneti-ühendus***.

Väga palju küsimusi on esitatud kohanimelise täiendi õigekirjutuse kohta. Enamasti kirjutatakse kohanimi sel juhul suure tähega: ***Varssavi pakt, Leedu hümn, Šveitsi frank, Dijoni sinep, Eesti õigusruum, Saksa okupatsioon, Läti riigilipp, Malta rist, Moskva aeg, Palestiina araablane, kala Poola moodi***.

Erandlikult väikese tähega kirjutatakse keelte ja rahvaste nimetused (*eesti keel, soome rahvas*) ning rahvuskuuluvusele osutav täiend muudes ühendites: ***Tema soontes voolab poola ja rootsi verd*** (= poolaka ja rootslase verd), ***eesti soost maadeuurija, norra aktsent***. Mõnikord on võimalikud mõlemad kirjakujud ning valida tuleb algustäht selle järgi, kas tahetakse märkida rahvus- või kohakuuluvust, nt vastavalt ***itaalia käsitöömeistrid*** ja ***Itaalia käsitöömeistrid***.

Kohtade märkimisel on keelenõuküsitajale probleemiks liigisõna, mis tuleb kirjutada väikese algustähega: ***Väike kaar, Kopli park, Pärnade allee, Mihkli klooster, Issanda Muutmise kirik***.

Kohanime täpsustav täiend kirjutatakse suure algustähega ning ühendatakse põhisõnaga sidekriipsu abil: ***Mandri-Soome, Muinas-Eesti, Vana-Kreeka***. Juhuslikum täiend säilitab oma algustähe: ***lapsepõlve Meka, esimene, teine ja kolmas Eesti***.

Väikese tähega kirjutatakse mitternimed ***vana anatoomikum, sinine paviljon, vana kohvik, talvepealinn, õpetatud nõukogu saal***.

Asutuste ja organisatsioonide täisnimetusi saab kirjutada kas väikese algustähega (tavakasutus) või suure algustähega (ametlikum kasutus): ***Pärnu linnavalitsus ~ Pärnu Linnavalitsus, Nõmme heakorra selts ~ Nõmme Heakorra Selts, Põhja-Eesti regionaalhaigla ~ Põhja-Eesti Regionaalhaigla***. Üksi tekstis esinev tüübinimetuse on alati väiketäheline: ***linnavalitsus, selts, regionaalhaigla***.

Allüksused (osakond, talitus, sektor, ka instituut allüksuse mõistes) kirjutatakse väikese tähega: *Tallinna tehnikäikooli (~ Tehnikäikooli) humanitaar- ja sotsiaalteaduste instituut, majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi (~ Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi) veondus- ja liiklustalitus, Euroopa Liidu majandus- ja sotsiaalkomitee, ÜRO lastekaitse komisjon.*

Asutuste ja organisatsioonide nimed kirjutatakse läbiva suurtähega, tüübinimetuse algus-täht oleneb ametlikkusest: *sihtasutus Eesti Geenivaramu ~ Sihtasutus Eesti Geenivaramu.*

Keelenõuandest küsitakse palju seaduste jm õigusaktide kirjutamist. Eelistada tuleks väike-tähelist vormistust: *postiseadus, raamatupidamise seadus, lapse õiguste konventsioon, tsiviilkohtumenetluse seadustik.* Väär on kirjutada *Kohaliku omavalitsuse seadus*, mis peaks olema kas *kohaliku omavalitsuse seadus*. Projekte ja programme saab vormistada nimetusena või pealkirjana: *noorte tööhõive projekt, UNESCO osalusprogramm, Eesti keeletehnoloogia sihtprogramm, projekt „Vaata maailma”, programm „Edu märgid”.* Nimetusena tuleks kirjutada ka arengukavasid: *Eesti riiklik arengukava, Eesti maaelu arengukava.*

Keelenõuandest on küsitud, kuidas kirjutada ürituste nimetusi. Neid saab vormistada kol-meti:

- 1) kõige sagedamini üldnimena (läbiva väiketähega): *rahvusvaheline köitekunstinäitus, Euroopa seksuaalteadlikkuse nädal, Märjamaa keelepäev, saja päeva ball;*
- 2) nimena (läbiva suurtähega, v.a liigisõna): *Pimedate Ööde filmifestival;*
- 3) pealkirjana: *konkurss „Parim jõulukook”, festival „Saaremaa valss”.*

Sageli on küsitud ameti-, aastme- ja aunimetusi, mida tuleb kirjutada väikese algustähega, nt *õiguskantsler, linnapea, kaitseväge juhataja, aasta õpetaja, Valga linna sõber*; ka pöör-dumises: *Lugupeetud härra minister!*

Tähtpäevi ja pühi tuleb kirjutada väiketähega (v.a neis esinevad nimed): *emakeelepäev, ülemaailme lastekaitsepäev, suur reede, ülestõusmispüha, vabariigi aastapäev, püha Patricku päev, jaanipäev*; samuti õnnitlustes: *Kauneid jõule! Soovime head uut aastat!*

Nimetuletised kirjutatakse väikese tähega ning neis säilitatakse nime ortograafia: *internetistama, üleeuroopaline, eestimaine, taiwanlane, marseille'lane, bronxlik, voltaire'lik.*

Numbrid

Sageli küsitakse põhi- ja järgarvude vormistamist. Põhiarv kirjutatakse araabia numbriga ja punktita: film *„Kadunud 60 sekundiga“* (mitte *„Kadunud 60. sekundiga“*, nagu videokas-

setilt kahjuks lugeda võib), **30 päeva pilet** (mitte *30. päeva pilet*), **18aastane ~ 18-aastane** (mitte *18.aastane*).

Järgarvu saab kirjutada kas

- 1) araabia numbri ja punktiga: **1. september, 45. nädalal** (punktita *45 nädalal* tähendab neljakümne viiel nädalal), **65. sünnipäevaks, 3.–10. märtsini, 1960.–1980. aastatel**, või
- 2) Rooma numbriga: **XXI sajand, III kohale, IV–X peatükini**.

Punkt järgarvu taga ei sõltu käänamisest ega lühendi kasutamisest, olgu **2004. aasta, 2004. a või 2004. aastal**, ikka tuleb panna punkt.

Järgarvudest loetelu korral võivad tõesti sattuda punkt ja koma kõrvuti, nagu mõni keeletarvitaja imeks on pannud ja igaks juhuks keelenõuandest üle küsinud: **lahti 19., 20., 22. ja 23. detsembril**.

Küsimusi on olnud kümnendmurdude kirjutamise ja lugemise kohta. Õige on kümnendmurdude kirjutada komaga: **0,5** (loe: null koma viis või viis kümnendikku), **1,39%** (üks koma kolmkümmend üheksa protsenti või üks ja kolmkümmend üheksa sajandikku protsenti).

Tunde ja minuteid eraldatakse punktiga: **kell 9.30–15.45**. Punkti kasutatakse ka suuremate ja väiksemate rahaühikute (nt kroonide ja sentide) eraldajana: **44.50** või **37.–** (mõttekriips, mitte sidekriips on õige asendama täis- või kümnendosa nulli).

Palju küsimusi on tühiku kasutamise kohta numbrites. Sõnavahet (mitte punkti, koma ega sidekriipsu) rakendatakse numbrite, sh telefoninumbrite rühmitamisel: **4 521 378 krooni, telefon 631 3731**.

Tühik tekitab küsimusi ka kuupäevade ja aastaarvude puhul, mida on võimalik kirjutada nii tühikuteta (**28.09.2004, 28.9.2004**) kui ka tühikutega (**28. septembril 2004. aastal, 28. IX 2004**).

Tühik tuleb jätta ka arvu ja mõõtühiku või selle lühendi või tähise vahele: **15 grammi, 30 krooni, 15 g, 30 kr, 500 m, 300 MHz**. Erandlikult kirjutatakse kokku number ja protsendimärk või kraadimärk: **17%, 25°** (aga lahku näiteks **25 °C**).

Tühikuta kirjutatakse numbrites vahemiku mõttekriips: **19.–22. november, teabepunkt lahti kl 10–18, I–VI koht**.

Tühik on mõeldav viie- ja enamakohaliste numbrite puhul: **10 000 – 20 000, 280 000 – 300 000** (selguse pärast on vaja nulle korrata, st mitte vormistada lühemalt **10–20 000, 280 – 300 000**).

Huvi on tuntud ka selle vastu, kas numbrit täpsustav täht on väike või suur. Õige on väike: *joonis 3a, 9.b klass ehk IXb klass, Peterburi mnt 2c.*

Küsimusi on tulnud käänelõpu ja järgarvu *unda*-liite kohta numbrite kirjutamisel. Sõnaühendis selgub kääne nimisõnast ja järgarvu näitamiseks piisab punktist: *koosneb 57 leheküljest, 800 vaatajale, 85% üksustes, 17. sajandil* (mitte *17ndal sajandil*), *1980. aastatel* (mitte *1980ndatel aastatel*). Kui arvsõna seisab üksi, tuleb käänelõpu ja ka järgarvufiksiti näidata: *16%-lt 15%-le, 25-st 6 arvavad niimoodi, jäi 12ndaks*. Valida on, kas kirjutada *1960. aastatel* või lühemalt *1960-ndatel*.

Araabia numbritega vormistatud kuupäeva puhul on küsitud, kas viimase numbri järele pannakse punkt või mitte. Nagu kolmekomponendilise (päev, kuu ja aasta) kuupäeva puhul ei panda viimase numbri järele punkti, nii ei panda ka kahekomponendilise kuupäeva (päev ja kuu) puhul: *21.03.2004, 21.03.04, 21.03*, samuti *15.03.2003–23.05.2004, 15.03–23.05* jts (aga *17.–13.08*, st päeva järele ei kao punkt kuskile).

Päris palju kordi on tulnud seletada numbrite kokkuvormistamist *ne-* ja *line-*omadussõnadega. Vormistada saab seda nii sidekriipsuga kui ka ilma: *2,5kuune ~ 2,5-kuune, kuni 25aastane ~ kuni 25-aastane* (väär on *25 aastane*), *100–120sõnaline ~ 100–120-sõnaline, 600kohaline ~ 600-kohaline*.

Lühendid

Palju on küsimusi lühendamise kohta. On tahetud teada nii üldisi põhimõtteid (kas lühendada punktiga või punktita) kui ka ühe või teise sõna lühendit, nt aasta – *a*, doktor – *dr*, kaasa arvatud – *k.a*, välja arvatud – *v.a*, isikukood – *ik*, käibemaks – *km*, lugupeetud – *lp*, telefon – *tel*. Enim on küsitud miljoni lühendit – *mln*. Krooni lühend on *kr*, euro puhul võib kasutada tähist *€*. Euro lühendit *EUR* sobib kasutada rahvusvahelises panganduses ja äris, kus kõrvu *SEKid, EEKid* jms.

Küsitud on ka maatahiseid, nt Eesti maatahised on *EE* ja *EST*, Lätil *LV, LVA* ja Leedul *LT, LTU*. Sisepunkti kasutatakse lühendis, mis võib mõne sõnaga kokku langeda: *s.a* (sel aastal).

Tihti on küsitud lühendite *e* (elektrooniline, elektron-) ja *IT* (infotehnoloogia) kirjutamist liitsõnades: *e-post, e-raamatukogu, e-valimised, e-valitsus, e-ülikool; IT-juht, IT-nõunik, IT-teenus*.

Kimpus on keelenõuküsimused olnud lühendite, eriti suurtähtlühendite käänamisega. Suurtähtlühendi käänamisel võib näidata tüvevokaali ja panna sidekriipsu, kuid võib käänata ka ilma sidekriipsuta: *AS-ile ~ ASile, SMS-ide ~ SMSide, PVC-ga ~ PVCga, OÜ-d ~ OÜd*. Enim on küsitud Euroopa Liidu lühendi *EL* käänamist: *EL-i ~ ELi maad, EL-iga ~ ELiga*.

Võõrkeelseid lühendeid tuleb kirjutada selle keele reeglite järgi, kust nad pärinevad, ja panna teise kirja: *ibid.*, *vs.* Lühendit *CV* tuleks hääldada [tsee-vee], mitte [sii-vii], sest see on ladina lühend.

(Järgneb.)

SIRJE MÄEARU,
Eesti Keele Instituudi keelenõuandja

PRAKTILISI NÄPUNÄITEID EELNÕUDE KOOSTAJALE

Õiguskeelekeskus annab Justiitsministeeriumisse saabunud või seal valminud seaduseelnõudele keelelise hinnangu, mis vormistatakse kirjaliku arvamusega. Tehkem siinkohal valik kolme viimati läbivaadatud eelnõu¹ kohta antud keelesoovitustest. Enamiku eksimustest oli põhjustanud ebakindlus orienteerumisel suure ja väikese algustähe, kokku- ja lahkukirjutamise ning kirjavahemärgireeglites. Et kõigest rääkida ei jõua, võtkem seekord vaatluse alla sõnastus- ja lausestraskused, millega eelnõude koostajad pidevalt maadleavad.

1. Ülearused sõnad

Üldlevinud on arvamus, et seaduse täpsus tagatakse iga viimase tähendusnüansi edasiandmisega. Aga sageli minnakse nii hoopis ületäpsustamise libedale teele. Lause muutub raskepäraseks, mõte hägustub. Kui eemaldada tarbetud sõnad, saab asi selgemaks.

Kirjutatud on

Õige on

<i>seadus sätestab keskkonnamõju hindamise alused ja <u>läbiviimise</u> korra</i>	<i>seadus sätestab keskkonnamõju hindamise alused ja korra</i>
<i>programmi avaliku arutelu <u>toimumise</u> aeg ja koht</i>	<i>programmi avaliku arutelu aeg ja koht</i>
<i>annab ülevaate keskkonnamõju hindamise <u>protsessi</u> tulemuste kohta</i>	<i>annab ülevaate keskkonnamõju hindamise tulemuste kohta</i>
<i>asjakohast tunnistust <u>omav</u> füüsiline isik</i>	<i>asjakohase tunnistusega füüsiline isik</i>
<i>Rahvusvahelise Mereorganisatsiooni <u>poolt</u> heakskiidetud leppemärk</i>	<i>Rahvusvahelise Mereorganisatsiooni heakskiidetud leppemärk</i>
<i>kutsealane koolitus</i>	<i>kutsekoolitus</i>
<i>meresõiduohutuse <u>alane</u> korraldamine</i>	<i>meresõiduohutuse korraldamine</i>
<i>turvalisuse <u>alane</u> tunnistus</i>	<i>turvalisust tõendav tunnistus, turvalisustunnistus</i>
<i>turvalisuse <u>alane</u> järelevalve</i>	<i>turvalisuse järelevalve, järelevalve turvalisuse üle</i>

¹ Näitematerjal pärineb keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse, meresõiduohutuse seaduse ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse ning alkoholi-, tubaka- ja kütuseaktsiisi seaduse ja sellega seotud teiste seaduste muutmise seaduse eelnõudest. Et tegemist ei ole lõplike tekstidega, siis ei ole peetud vajalikuks anda ka viiteid.

<i>metallide tootmine elektrolüüsi<u>protsessi</u> abil</i>	<i>metallide tootmine elektrolüüsi abil</i>
---	--

Nagu veenduda võib, saab mõnikord hakkama ka ilma *läbiviimise* ja *toimumiseta*.

Hindamine ja *elektrolüüs* on sisult *protsessid*, sestap pole vaja seda asjaolu enam üle rõhutada.

Ta omab asemel ütleb eestlane, et *tal on*. *v*-kesksõnast (*omav*) saab lahti, kui asendada tarindi põhisõna osastav kääne (*tunnistust*) kaasaütlevaga (*tunnistusega*).

Sõna *poolt* on põhjustanud juristide ja keeleinimeste vahel vastakaid arvamusi. Mõõngem, et mõnes pikas keerukas tarindis toob selle sõna kasutamine asjasse selgust. See aga ei tähenda, et lihtsamal juhul *poolt*-sõnata hakkama ei saaks.

Ka *alane*, nagu selgub, ei ole enamasti vajalik. Esitatud näidetes on eksitud kokku- ja lahkukirjutamise reegli vastu, mille kohaselt kirjutatakse *ne*-lõpuline põhisõna täiendsõnaga kokku (*meresõiduohutus**alane*, *turvalisus**alane*).

2. Sõna täpne tähendus

Järjest sagedamini võib kohata juhtumeid, kus eksitakse sõna tähenduses. Tavaliselt on tegemist võõr- või vähelevinud sõnaga. Ootamatu oli, et vassiti üldtuntud, iga inimese põhisõnavarasse kuuluva sõnaga *püstitamine*.

Kirjutatud on

Õige on

<i>nelja sõidurajaga tee <u>püstitamine</u></i>	<i>nelja sõidureaga tee ehitamise/rajamine</i>
<i>veetee <u>püstitamine</u></i>	<i>veetee rajamine</i>
<i>veejuhtme <u>püstitamine</u></i>	<i>veejuhtme rajamine</i>
<i>tammi <u>püstitamine</u></i>	<i>tammi ehitamise/rajamine</i>
<i>veehoidla <u>püstitamine</u></i>	<i>veehoidla ehitamine</i>
<i>reoveepuhastusseadme <u>püstitamine</u></i>	<i>reoveepuhastusseadme rajamine</i>
<i>prügila <u>püstitamine</u></i>	<i>prügila rajamine</i>
<i>kõrgepingeliini <u>püstitamine</u></i>	<i>kõrgepingeliini rajamine</i>
<i>hüdroelektrijaama <u>püstitamine</u></i>	<i>hüdroelektrijaama ehitamine</i>
<i>terminali <u>püstitamine</u></i>	<i>terminali ehitamine</i>

Mida püstitatakse, mida ehitatakse, mida rajatakse?

Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu² järgi on tegemist osaliste sünonüümidega, millel on siiski oma väljakujunenud kasutusvaldkonnad.

Ehitusterminoloogias käsitatakse *ehitamist* ja *rajamist* terminitena. Eristatakse *ehitisi*, *hooneid* ja *rajatisi*. *Ehitisi* kui üldmõiste hõlmab kõike, mis on ehitatud. Need on *hooned* (siseruumidega ehitised) ja *rajatised* (*kõrgepingeliinid, kaevud, kanalid, teed* jms). Ka seadustekstides on sellest lähtunud: *ehitisi ehitatakse, rajatisi rajatakse*. Tavakeeles räägitakse laialt ka *tee* ja *tammi ehitamisest*. Viimasel ajal aktsepteeritakse seda ka ametlikumas keelepruugis.

Aga *püstitamine*? *Püstitamise* otsetähendus on 'püstiajamine', millega ei saa kuidagi asendada *ehitamise* või *rajamise* tähendussisu.³

2. Kiilungid

Kirjutatud on

Õige on

<i>sadama või sellise veetee, mis on projekteeritud 1350 tonni ületava veeväljasurvega aluste jaoks, rajamine</i>	<i>sadama või 1350 tonni ületava veeväljasurvega aluste jaoks projekteeritud veetee rajamine</i>
<i>õlle, mille etanoolisisaldus on üle kuue mahuprotsendi, aktsiisimäär on 63 krooni</i>	<i>üle kuue mahuprotsendilise etanoolisisaldusega õlle aktsiisimäär on 63 krooni või kui õlle etanoolisisaldus ületab kuut mahuprotsenti, on selle aktsiisimäär 63 krooni</i>
<i>kütuse, mille KNi kaheksa numbrit on 27101911 või 27101915, aktsiisimäär on 4730 krooni liitri kohta</i>	<i>KN koodiga 27101911 või 27101915 kütuse aktsiisimäär on 4730 krooni liitri kohta</i>

² Vt Eesti keele seletussõnaraamat I kd 2. v ja IV kd 4. v. Tallinn 1988–.

³ Eelnõude koostajad põhjendasid *püstitamise* eelistamist *rajamisele* ja *ehitamisele* ehitusseaduse §-ga 6, mille kohaselt

ehitamine on

1) *ehitise püstitamine;*

2) *ehitise laiendamine;*

3) *ehitise rekonstrueerimine;*

4) *ehitise tehnosüsteemide muutmine;*

5) *ehitise lammutamine.*

Esitatud lausekonstruktsioonid on seadustekstis üsna sagedased. Tegemist on juhtumiga, kus täiendlause (alla joonitud) on kiilutud kahe nimisõna (*veetee* ja *rajamise*) vahele. Iseloomustades rohkesõnaliselt esimest nimisõna (*veetee*), lõhub kiilung nimisõnade omavahelise, s.o täiendi ja põhisõna seose (*veetee rajamine*). Kui eksitakse ka komadega, muutub niisugune lause raskesti haaratavaks.

Lõpetuseks tahaks eelnõude kirjutajatele soovitada tugevamalt toetuda sõnaraamatutele (nt „Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999“, „Eesti kirjakeele seletussõnaraamat“) ja ka „Ametniku keelekäsiraamatule“, mille kordustrükk ilmus hiljuti Juura kirjastuselt.

TAIMA KIISVERK,
õiguskeelekeskuse keeleteimetaja

AIME VETTIK,
Õiguskeele tegevtoimetaja

JUHTNÕORE VÄLISLEPINGUTE TÕLKIJALE

Õiguskeele 2000. aasta esimeses numbris ilmus tõlkesoovitusi sisaldav ülevaade välislepingute kordusväljenditest.¹ See loetelu sündis Justiitsministeeriumi, Välisministeeriumi ja tolleaegse õigustõlkekeskuse esindajate ühises arutelus 1999. aasta detsembris. Sellest ajast on kordusväljendite loetelu rippunud üleval ka õiguskeelekeskuse kodulehel.

Loetelu tegemise ajast möödub varsti viis aastat. Selle aja jooksul on toimunud väga vilgas töö nii Euroopa Liidu dokumentide kui ka välislepingute tõlkimisel. Tõlkijad on saanud uusi kogemusi, suurenenud on teadmised ja seetõttu on muutunud mõne konstruktsiooni tõlkiminegi. On aeg viie aasta tagused soovitused üle vaadata.

Välislepingute ülesehitusest

Rahvusvahelised lepingud, sõltumata nende reguleerimisalast, on üles ehitatud kindla struktuuri kohaselt. Pea igas dokumendis on olemas järgmised elemendid: pealkiri, preambul, mõistete seletus, regulatiivosa ja sätted, mis käsitlevad lepingu või selle lisade muutmist, lepingu lõppemist või lõpetamist, reservatsioonide tegemist, lepingu allakirjutamist, lepinguga ühinemist, selle vastuvõtmist ja heakskiitmist, lepingu jõustumist, dokumentide hoiuleandmist, autentseid keeli jne.

Tõlkija peab teadma, et ta enamasti ei tegele “asjaga iseeneses”, vaid peab arvestama seda, et tema tõlgitav leping kuulub laiemasse konteksti, kus on ka eesti keeles juba juurdunud hulgaliselt tavasid.

Järgnevalt on antud teemade kaupa juhtnõore, kuidas lahendada sagedasi ja lepingust lepingusse esinevaid tõlkeprobleeme.

Pealkiri

Mõistagi võib pealkirja sõnastada mitmel viisil, kuid on viise, mida võib pidada teistest paremaks. Näiteks ei ole soovitatav teha pealkirja *kohta*-konstruktsiooniga, mis siis, et selline pealkiri võib iseenesest kena, loogiline, loetav ja arusaadav olla. Nimelt on *kohta* abil sõnastatud pealkirja edaspidi raske sobitada lausetesse, mis sisaldavad viidet sellele pealkirjale, kuna õiguskeele ja normitehnika üldine nõue on, et õigusakti pealkiri säilitaks otsesel viitamisel oma sõnastuse. Tõlkija peab arvestama, et põhilepingule võidakse lisada protokolle ja seda võidakse muuta (mistõttu on vaja moodustada pealkiri “X konventsiooni (lisa)protokoll”), niisamuti tuleb pealkirjale viidata ratifitseerimiseaduses (X konventsiooni

¹ Ülevaates kasutati sõna *kordusväljend*. Keelekorraldajate soovitus järgi on aga sobivam sõna *kordusväljend*.

ratifitseerimise seadus). *Kohta* abil sõnastatud pealkiri muudab sellised laused sageli halvasti loetavaks või lausa loetamatuks. Tõlkija peab pealkirja tõlkides seega arvestama kõikvõimalikke olemasolevaid või tulevasi viitavaid kontekste, millesse pealkiri on vaja mahutada. Osutades vene keele mõjule, ei ole soovitatud pealkirju moodustada seestütleva käände abil. Mõjud mõjudeks, oluline on aga, et nii *kohta* kui ka seestütleva käände abil sõnastatud pealkirju on tsiteerivasse lausesse raske sobitada.

Näide.

Pealkiri *Ungari Vabariigi valitsuse ja Eesti Vabariigi valitsuse vaheline kokkulepe salastatud teabe vastastikuse kaitse kohta* kõlaks lausesse panduna järgmiselt: *Korraldusega kiidetakse heaks Ungari Vabariigi valitsuse ja Eesti Vabariigi valitsuse vaheline kokkulepe salastatud teabe vastastikuse kaitse kohta eelnõu.*

Hiljem on sedasama pealkirja oluliselt lihtsam lauses kasutada siis, kui akti liiki tähistav sõna jääb viimasele kohale. Näiteks: *Ungari Vabariigi valitsuse ja Eesti Vabariigi valitsuse vaheline salastatud teabe vastastikuse kaitse kokkulepe.* Lauses: *Korraldusega kiidetakse heaks Ungari Vabariigi valitsuse ja Eesti Vabariigi valitsuse vahelise salastatud teabe vastastikuse kaitse kokkuleppe eelnõu.*

Või teine näide.

Konventsioon osoonikihi kaitsmisest asemel võiks pealkiri kõlada *osoonikihi kaitsmise konventsioon.*

Seega tuleks pealkirja tõlkimisel eelistada sõnastust, kus lepingu liiginimetuse (*konventsioon, protokoll, leping, kokkulepe*) jääb viimaseks sõnaks, et edaspidi saaks rääkida *konventsiooni lisaprotokollist, X lepingu ratifitseerimise seadusest* jne.

Kui see vaid nii lihtne oleks! See soovitus võib vahel kaasa tuua ebamugava probleemi. Võib juhtuda, et sõnade *konventsioon* või *leping* ette tekib mitmerealine omastavaliste täiendite rodu, mida on keeruline kokku lugeda ning mis halvemal juhul võivad eesti keeles üldse igasuguse mõtte kaotada.

Näide.

Isikuandmete automatiseeritud töötlemisel isiku kaitse konventsioon oleks võinud olla: *isikuandmete automatiseeritud töötlemisel kohaldatavate isikukaitsenõuete konventsioon.*

Selge on ka, et alati ei ole võimalik konstrueerida pealkirja nii, et dokumendi liiginimetuse jaoks viimaseks. Sel juhul võib olla parim variant moodustada pealkiri sõna *käsitlema* abil.

Näide.

Convention on jurisdiction, applicable law, recognition, enforcement and co-operation in respect of parental responsibility and measures for the protection of children

Tõlkes: *vanemliku vastutuse ja lastekaitsemeetmetega seotud pädevust, kohaldatavat õigust, tunnustamist, kohtuotsuse täitmist ja koostööd käsitlev konventsioon*

Põhisoovitus. Moodustage pealkiri nii, et dokumendi liiginimetus (*konventsioon, leping, protokoll* vms) oleks pealkirjas viimasel kohal. Kui see ei ole võimalik, võib proovida tõlkida sõna *käsitlema* abil, ja kui seegi ei ole võimalik, siis kasutada *kohta*-konstruktsiooni. Seestütlevat käänat saab enamasti alati vältida ja kasutada eespool nimetatud variante.

Ei ole liigne meelde tuletada, et õigusaktide pealkirjad kirjutatakse teksti sees väiketäheliselt.

Kas leping, lepe või kokkulepe?

Tõlkijad on sageli hädas, kuidas eesti keelde tõlkida sõna *agreement*. Lihtne otsing Riigi Teatajast näitab, et eesti vastena kasutatakse nii *lepingut, kokkulepet* kui ka *lepet*. Siiski, sõna *lepe* kasutatakse lepingu sünonüümina, pealkirjades seda kasutatud ei ole. *Lepet* võib seega pidada seadustekstides pigem juhuslikult esinevaks sõnaks.

Treaty vaste on olnud *leping* (nt *Euroopa Liidu leping*).

Võiks oletada, et *agreement*'i puhul sõltub *kokkuleppeks* või *lepinguks* tõlkimine kontekstist, kuid see ei pruugi alati nii olla. Riigi Teatajas esineb nii *koostöökokkuleppeid* kui ka *koostöölepinguid*. Tõsi, *loan agreement* on eranditult tõlgitud *laenulepinguks, laenukokkulepet* ei esine. Välislepingut tõlkima asudes peab jälgima, kuidas on sama teemat käsitlevate lepingute pealkirju Riigi Teatajas varem tõlgitud ning ühtlusenõuet arvestades kasutama sama terminit (*leping* või *kokkulepe*); näiteks eri riikidega sõlmitakse salastatud teabe kaitse *kokkuleppeid*.

Kes on Party?

Kuidas nimetada lepinguosalisi?

Inglise keeles kasutatakse väljendeid *Contracting Party* (või lihtsalt *Party*), *Contracting State* või ka *State Party*.

Eesti keeles on kasutatud paljusid vasteid: *lepinguosaline (konventsiooniosaline), lepingupool, kokkuleppeosaline, pool, osalisriik*.

Õiguskeelekeskuse tõlkekogemus on aga näidanud, et inglise keeles kasutatakse üldiselt *Contracting Party* juhul, kui allakirjutajate hulgas on ka rahvusvahelisi organisatsioone (nt Euroopa Ühendus), *Contracting State* aga siis, kui aktile on alla kirjutanud üksnes riigid. Keskus otsustas aastaid tagasi oma tõlketöös suurema ebaühtluse vältimiseks tõlkida neid väljendeid järgmiselt:

Contracting State – osalisriik (kui rõhutatakse, et osalised on üksnes riigid).

Contracting Party – lepinguosaline, kokkuleppeosaline, konventsiooniosaline või protokolliosaline, sõltuvalt sellest, millise aktiga on tegemist (kas *lepingu, kokkuleppe, konventsiooni* või *protokolliga*).

High Contracting Parties kasutatakse kontekstides, kus lepingule on alla kirjutanud riigipead, ja õiguskeelekeskuses on sellistel juhtudel kasutatud vastet *kõrged lepinguosalised*.

Preambul

Enamasti on kõigil lepingutel preambul ehk sissejuhatus. See on lepingu osa, kus selgitatakse lepingu koostamise vajadust, eesmärke ja laiemat konteksti. Preambul on oluline lepingu tõlgendamisel. Tõlkija jaoks tähendab see, et preambuli tõlkimisse tuleb suhtuda niisama hoolikalt kui regulatiivosa tõlkimisse. Seda tuleb eriti rõhutada, sest on näiteid, et Eesti seaduste konkreetsusega harjunud tõlkijale võib deklaratiivne ja loosunglik preambul tunduda ebaolulisena ning see ei pälvi tõlkimisel täit tähelepanu. Just oma stiili tõttu on preambul õigusakti üks keerukamaid osi, mistõttu võib tõlkijale soovitada preambul pärast tekstiosa tõlkimist kindlasti väga põhjalikult läbi lugeda. Mõnigi kord avanevad silmad mõne üldsõnaliseks peetud lause sisu tabamisel.

Lepingute preambul on enamasti üles ehitatud ühe lausena. Selle lõigud (põhjendused) algavad kõlavate verbidega, mille loetelu koos soovitatavate tõlkevastetega siinkohal uuesti esitame. Loetelu ei ole ammendav.

<i>reaffirming</i>	<i>[veel kord] kinnitades</i>
<i>affirming</i>	<i>kinnitades</i>
<i>recognizing</i>	<i>tunnistades (harva tunnustades), tõdedes</i>
<i>aware of</i>	<i>olles teadlikud</i>
<i>acknowledging</i>	<i>tunnistades</i>
<i>conscious of</i>	<i>olles teadlik(ud)</i>
<i>recalling</i>	<i>meenutades</i>
<i>taking into account</i>	<i>arvestades</i>
<i>bearing in mind (mindful)</i>	<i>pidades meeles</i>
<i>taking full account</i>	<i>võttes täielikult arvesse</i>
<i>convinced that</i>	<i>[olles] veendunud selles, et</i>
<i>being desirous (desiring)</i>	<i>soovides</i>

<i>[having] determined</i>	<i>[olles] otsustanud</i>
<i>[having] decided</i>	<i>[olles] otsustanud</i>
<i>concerned</i>	<i>tundes muret</i>
<i>noting</i>	<i>nentides (arvestades)</i>
<i>underlining</i>	<i>rõhutades</i>
<i>considering</i>	<i>arvestades</i>
<i>having regard</i>	<i>võttes arvesse</i>
<i>believing</i>	<i>uskudes</i>
<i>having in mind</i>	<i>pidades silmas</i>
<i>emphasizing</i>	<i>rõhutades</i>
<i>understanding (realizing)</i>	<i>mõistes</i>

Sisuliselt ei ole vahet, kas kirjutada tõlkesse *arvestades* või *võttes arvesse*, see on maitseasi. Et tõlkija tahab olla vähemalt enda tõlgitud tekstides järjekindel, siis võiks esitatud nimekiri kahtleajaid aidata.

Preambul lõpeb reaga *having agreed as follows (on kokku leppinud järgmises)*, millele ingliskeelses tekstis järgneb koolon. Nagu eelmiseski kordusväljendite soovitusloetelus rõhutatud, lõpeb eestikeelne lause punktiga. Konventsioonide tõlkimisel võiks ka nii jääda, kuigi Euroopa Liidu õigusaktide preambulite lõpu punkt asendus kooloniga Euroopa Liidu Teataja toimetuse palvel, kes põhjendas kooloninõuet sellega, et kõigis keeleversioonides oleks vormistus ühtne.

Regulatiivosa

Enamasti on lepingute esimesed artiklid pühendatud lepingu reguleerimisala määratlemisele ja mõistete selgitamisele.

Selle osa korduskeelendite tõlkimisel on saanud tavaks kasutada järgmisi tõlkevasteid.

field of application, scope – kohaldamisala, reguleerimisala. Nende ingliskeelsete termine tõlkimisel on tehtud vahet, kord tõlkides neid reguleerimisalaks, kord kohaldamisalaks. Ka Eesti seadustes leidub mitmesugust kasutust: samas tähenduses esineb termineid *reguleerimisala, ulatus, kehtivusala, kohaldamisala* jne.

objective (või purpose) – eesmärk

*definitions – mõisted*²

for the purposes of this agreement (convention) – kokkuleppes (konventsioonis) kasutatakse järgmisi mõisteid

Viimati nimetatud lause lõpeb kooloniga ning enamasti järgneb mõistete nummerdatud loetelu. Inglise keeles on mõiste järel enamasti tegusõna *mean* (*tähendab*), eesti keelde tõlkimisel on vähemalt õiguskeelekeskuses kasutatud vormistust, kus kursiivkirjas esitatud mõistele järgneb mõttekriips ja seejärel selgitus.

Näide.

konventsiooniosaline – riik või piirkondliku majandusintegratsiooni organisatsioon, kes on nõustunud end käesoleva konventsiooniga siduma ja kelle suhtes konventsioon on jõustunud

Regulatiivosa võib pikemate tekstide puhul jaguneda peatükkideks, jagudeks vms. Jaotusüksuste tõlkimisel on täpsemalt juttu “Inglise-eesti õigustõlke käsiraamatus” (www.legaltext.ee). Tuleb siiski tähele panna, et käsiraamatu soovitus on antud Euroopa Liidu õigusakte silmas pidades. Kui lepingu ingliskeelse originaali jaotuselementide süsteem ei võimalda nimetatud soovitusi järgida, tuleb lähtuda siiski originaalist. Näiteks ei pruugi kõik konventsioonid sugugi jaguneda *artikliteks* (*article*), vaid kasutatakse ka sõna *paragraph*. Sel juhul tuleb *paragraph* tõlkida *paragrahviks*, kuid kindlasti mitte *lõikeks*, sest lõige on artikli või (Eesti seaduses) paragrahvi nummerdatud jaotusüksus. Struktuuris võib artikliparagrahvi tasandi jaotusüksus olla ka numbriga tähistatud *punkt* (*paragraph*), mille puhul tuleb viitamisel meeles pidada, et *punktil* on *alapunktid*, mitte *lõiked*.

Regulatiivosa lõpeb sätetega, mis korduvad lepingust lepingusse enam-vähem ühesuguses sõnastuses. Need sätted kannavad enamasti järgmisi pealkirju:

amendments – muudatused (mitte *parandused*)

right to vote – hääleõigus

signature – allakirjutamine (mitte *allkiri*)

ratification, acceptance, approval or accession – ratifitseerimine, vastuvõtmine, kinnitamine või ühinemine

instrument of ratification – ratifitseerimiskiri

² Otsetõlkes peaks olema *määratlused*. Eesti seaduses on aga traditsiooniliselt kasutatud pealkirja “Mõisted”, mistõttu on niimoodi sobiv tõlkida ka välislepingutes.

instrument of acceptance – vastuvõtmiskiri

instrument of approval – kinnitamiskiri³

instrument of accession – ühinemiskiri

entry into force – jõustumine⁴

date of entry – jõustumiskuupäev

reservations – reservatsioonid

withdrawal – taganemine⁵

denunciation – denonsseerimine

instrument of denunciation – denonsseerimiskiri

depository – hoiulevõtja⁶

Lisad ja lisade jaotuselemendid

Tihti on lepingutel ka tehnilised lisad. Lisa võidakse inglise keeles nimetada *annex* (mitm *annexes*) või *appendix* (mitm *appendices*). Õigustõlke käsiraamatu õigusaktide jaotuselemente käsitlev osa soovib viimase tõlkida *liiteks*. Selle soovitusel aluseks on olukord, kus Euroopa Liidu õigusaktidel on *lisad* (*annexes*), millel omakorda on liited, *appendices*. Termin *liide* võeti kasutusele selleks, et ei tekiks segadust lisades orienteerumisel. Kui aga välislepingul on üks lisa, mida nimetatakse *appendix*, võib selle julgelt nimetada *lisaks*. On ette tulnud ka olukordi, kus *annex to the annex* tuleb tõlkida *lisa lisaks*.

³ Siin on olnud kahesugust tõlkimist: *heakskiitmiskiri* ja *kinnitamiskiri*, muudes kontekstides ka *heaks kiitma pro kinnitama*. Välissuhtlemise seaduse uues eelnõus on termin *kinnitamiskiri*.

⁴ Tähelepanelik tuleb olla väljendiga *in force*. Seda on tõlgitud ka sõnaga *kehtima*, kuid juriidiliselt täpne on *jõus olema*.

⁵ On tõlgitud ka *tagasivõtmiseks*, *denonsseerimiseks* või *väljaastumiseks*. Eelmises kordusväljendite loetelus soovitati väljendit *osalisriikide hulgast välja astuma*. Uus välissuhtlemise seadus räägib aga lepingust taganemisest.

⁶ See termin on aegade jooksul tõlkijaile ja Eesti ametiasutustele rohkem peavalu valmistanud. Eelmises soovitusnimekirjas oli osutatud, et *hoiulevõtja* täissünonüüm on *depositaar*. Teisisõnu, tõlkijaile anti soovitusel vaba voli sünonüümide vahel valida. Tagajärg on see, et konventsioonide tõlgetes on mitmesugust kasutust: osa tõlkijaid on eelistanud omakeelset terminit, teised rahvusvahelise päritoluga terminit. Seetõttu on tõlkel kahetsusväärset ebahütlased. Tõlkijaile on abiks, kui anda selge ja ühemõtteline soovitus: rahvusvahelise päritoluga termin ei ole väärt, kuid tõlgete ühtluse nimel valigem sünonüümidest üks. Eelistatagu eestimaist: *hoiulevõtja võtab hoiule* jne.

Tehniliste lisade jaotuselemendid inglise keeles on *paragraph*'id. Nagu ka eespool juttu oli, peab tõlkija teadma, et *lõige* on eesti keeles siiski regulatiivosa artikli või paragrahvi nummerdatud jaotuselement. Lisade jaotuselemendid on seega enamasti *punktid*.

Üldisi soovitusi

this – Inglise keelest tõlkides on oluline mitte liialdada selle tõlkimisel sõnaga *käesolev*, kui see ei ole selguse huvides tingimata vajalik. Välislepingud on erinevalt Euroopa Liidu õigusaktidest suures osas iseseisvad, st need ei viita nii sagedasti üksteisele, nagu Euroopa Liidu määrused või direktiivid teevad. Euroopa Liidu määruste ja direktiivide tõlkimisel oli seetõttu vaja ühe teksti piires sageli vahet teha nt *käesoleva (this)* direktiivi ja *nimetatud/osutatud* teise (*that*) direktiivi vahel.

any, all, each – Jäetakse üldjuhul tõlkimata. *Each Party* tuleks seega enamasti tõlkida *lepinguosaline*, mitte *iga lepinguosaline*. Nõndasamuti ei ole vaja tingimata rõhutada *kõik lepinguosalised* või *mis tahes lepinguosalised*, piisab *lepinguosalistest*. Siiski, tõlkija peab igal üksikjuhul otsustama, kas nende “pisisõnade” tõlkimine või tõlkimata jätmine annab originaalteksti sisu edasi õige nüansiga.

provision – Sõna *säte* on enamasti üle tarvitatud. Ei ole vaja rõhutada *artikli 3 sätete kohaselt*, võib öelda lihtsalt *artikli 3 kohaselt*, ka siis, kui ingliskeelses tekstis on *in accordance with the provisions of Article 3*.

apply – Tõlgitakse üldjuhul *kohaldama*. Eesti õiguses tähendab *kohaldamine* konkreetsest õigusaktist juhendumist. Seega seisneb *rakendamise* ja *kohaldamise* erisus just selles, et esimene on ajutise või ühekordse iseloomuga, teine aga tähendab õigusaktist juhendumist kogu tema kehtivusaja vältel.

implement – Tõlgitakse üldjuhul *rakendamine*, mis tähendab meetmete võtmist õigusakti kohaldatavuse tagamiseks. See on tavaliselt ühekordse või ajutise iseloomuga tegevus, millega tagatakse uue õigusliku regulatsiooni kehtima hakkamine.

Käesolevas artiklis ei ole põhjust korrata Õiguskeele 2000. aasta esimeses numbris esitatud pikemate kordusväljendite loetelu. Siin esitatud erinevusi arvestades kehtib see soovitusena endiselt ja jääb koos käesoleva artikliga ka õiguskeelekeskuse kodulehele tõlkesoovituste rubriiki.

HILLE SALUÄÄR,
õiguskeelekeskuse toimetaja

KEELETAMMIK VÄIKE-MAARJAS

Euroopa keelte päeval, 26. septembril 2004 toimus Väike-Maarjas Ferdinand Johann Wiedemanni keeleauhinna laureaate auks istutatud tamme tähistamine. On saanud traditsiooniks, et auhinnasaaja istutab Väike-Maarja keeleparki omanimelise tamme, kuid kuni viimase ajani olid need tähistamata. Nüüdsest on iga tamme juures laureaadi nimega tahvel. Pargis on ka tahvel neljakeelse selgitusega.

Wiedemanni-nimelist keeleauhinda antakse 1989. aastast. Mõtte algatajad on **Irma Sild**, omaaegse Energia kolhoosi esimehe Jüri Silla abikaasa, ning luuletaja **Rudolf Rimmel**. Esimesed tammed istutati selle kolhoosi keskuse, Mädapea mõisa juurde. Kui kolhoos likvideeriti, andis auhinda välja **Jüri Sild** kord omal, kord oma firma kulul.

Kuus Mädapeale istutatud tamme jäid hoolduseta ja surid. Nende asemele istutati Väike-Maarjasse uued. Praeguseks on neid 24. Omanimelise tamme ja Wiedemanni keeleauhinna on saanud järgmised teenekad inimesed: **Henn Saari** (1989), **Erich Raiet** ja **Hella Keem** (1990), **Pent Nurmekund** (1991), **Rein Kull** ja **Valev Uibopuu** (1992), **Rudolf Karelson** ja **Uno Liivaku** (1993), **Nikolai Baturin** ja **Paul Saagpakk** (1994), **Lennart Meri** (1995), **Juhan Peegel** (1996), **Eduard Leppik** (1997), **Mari Must** ja **Huno Rätsep** (1998), **Uno Mereste** ja **Tiiu Ereht** (1999), **Ellen Uuspõld** (2000), **Ülle Viks** ja **Eduard Vääri** (2001), **Valdek Pall** (2002), **Mati Hint** ja **Helju Vals** (2003) ning **Viivi Maanso** (2004). Väike-Maarjas olid neist kohal pooled. Viis ei saanud mitmesugustel põhjustel tulla, seitse on läinud manalateele.

Keeletammiku avamisel esinesid Haridus- ja Teadusministeeriumi asekanstler **Kristjan Haller**, Haapsalu Wiedemanni Gümnaasiumi õpilane **Epp Õlekõrs**, keeleauhinna laureaat **Eduard Leppik** ja Väike-Maarja vallavanem **Olev Liblikmann**.

Alates käesolevast aastast on auhind riiklik. Varem anti see kätte emadepäeval, nüüd vabariigi aastapäeval. Tamme istutamine Väike-Maarjasse jätkub.

UNO LIIVAKU